د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا او د ښوونکو د روزنې معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

ټولنيزلوستونه

پنځم ټولګی

ټولنيزلوستونه د پنځم ټولګی لپاره

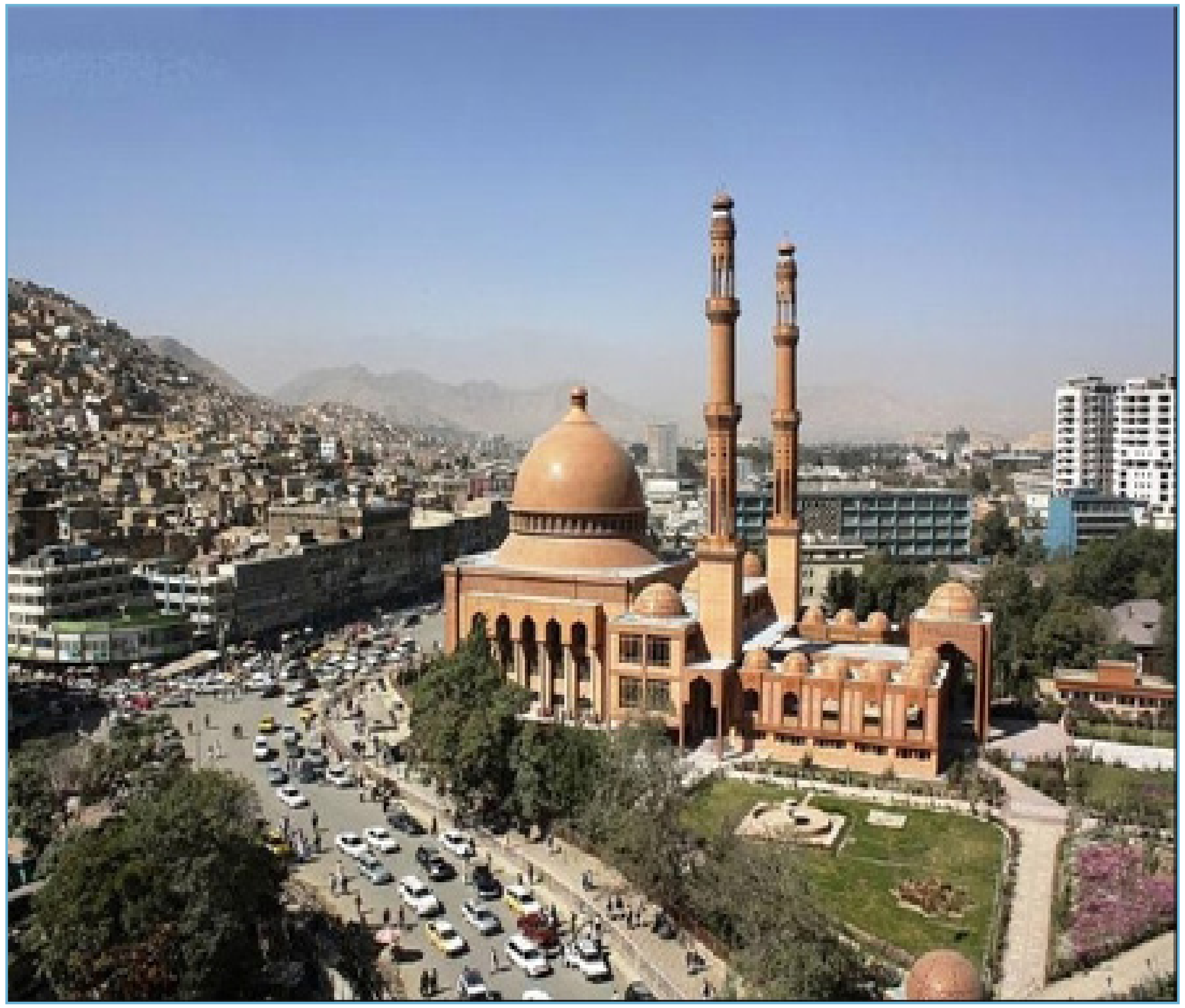

درسي کتابونه د پوهنې په وزارت پورې اړه لري اخيستنه او خرڅونه يې په کلکه منع ده. له سر غړونکو سره قانوني چلن کېږي.

۱۳۹۶ هـ. ش.

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی　　دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې　　هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی　　د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو　　د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، گوجر دي　　پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي　　هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي　　لکه لمر پر شنه آسمان
په سینه کې د آسیا به　　لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر　　وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا او د ښوونکو د روزنې معينيت

د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تألیف لوی رياست

ټولنيز لوستونه

پنځم ټولگی

د چاپ کال ۱۳۹۲ هـ.ش.

مؤلفان

-سرمؤلف محمد رفیق مومند

-د سرمؤلف مرستیال عبدالمالك عابد

- مؤلف غلام سرور گلاب زی

د تحقیق او تدقیق کمیټه

–دسرمؤلف مرستیال قدیم شیرزی بابکرخیل

–دکتور فضل الهادی وزین

– پوهنیار محمد فاروق عمرخیل

– د سرمؤلف مرستیال محمد انور مشفق

– استاد عبدالحمید قانت

د ژبې اډیتور

- سرمؤلف امین الله نژند

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه

-حبیب الله راحل د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې د پوهنې وزارت سلاکار.

د څارنې کمیټه

دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین

دکتور شېر علي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې رئیس

سرمؤلف عبدالظاهر گلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس

طرح او ډیزاین: رحمت الله غفاري

د چاپ د سمون چارې: محمد کبیر حقمل د پوهنې وزارت د نشراتو او اطلاعاتو رئیس.

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزیر پیغام

د لوی خدایﷻ ډېر شکر دی چې انسان یې په احسن تقویم کې پیدا او هغه ته یې د خبرو کولو توان ورکړ او د علم او فکر پرګاڼه یې سمبال کړ. ډېر درود دې وي د اسلام پرګران پیغمبر حضرت محمد مصطفیﷺ چې د انسانیت ستر ښوونکی دی او د رحمت، لارښوونې او روښنایۍ پیغام راوړونکی.

ښوونه او روزنه په هره ټولنه کې د بدلون او پراختیا بنسټ دی. د ښوونې او روزنې اصلي موخه د انسان د بالقوه ځواکونو فعالول او د هغه د پټو استعدادونو غوړول دي.

درسي کتاب د ښوونې او روزنې په بهیر کې یو مهم رکن بلل کیږي چې له نوو علمي بدلونونو او پرمختګونو سره اوږه په اوږه د ټولنې له اړتیاوو سره سم تالیف کیږي. درسي کتابونه باید د منځپانګې له مخې خورا بډای وي چې وکړای شي د علومو له نوو لاسته راوړنو سره مل دیني او اخلاقي زده کړې د نوو میتودونو له لارې زده کوونکو ته ولیږدوي.

دغه کتاب چې اوس ستاسو په واک کې دی، د همدغو پورته ځانګړنو پر بنسټ چمتو او تالیف شوی دی. د پوهنې وزارت تل زیار باسي چې په هیواد کې تعلیمي نصاب او درسي کتابونه د اسلامي ښوونې او روزنې او د ملي هویت د ساتلو پر بنسټ جوړ او له علمي معیارونو، نوو روزنیزو میتودونو او د نړۍ له علمي پرمختګونو سره سم چمتو کړي. د زده کوونکو استعدادونه په ټولو اخلاقي او علمي خواوو کې وغوړیږي او په هغوی کې د تفکر او نوښت توان او د پلټنې حس پیاوړی کړي. د خبرو اترو او پیرزوینې د فرهنګ دودول، د هیواد پالنې او د مینې او محبت د حس پیاوړی کول، ښښنه او پیوستون د پوهنې د وزارت نورې غوښتنې دي چې ښایي د لوست په کتابونو کې ورته پام وشي.

درسي کتابونه د ښه او مسلکي ښوونکي له درلودو پرته نشي کولای ټاکل شوي موخې ترلاسه کړي. ښوونکی د ښوونې او روزنې یو مهم جزء او د ښوونې او روزنې د پروګرامونو پلي کوونکی دی. د هیواد له ژمنو او زړه سواندو ښوونکو څخه، چې د تورتم او ناپوهۍ په وړاندې یې جګړه خپله دنده ګرځولې، دوستانه هیله لرم د تعلیمي نصاب په دقیق او مخلصانه تطبیق کې د هیواد ماشومان، نجونې او تنکي ځوانان د پوهې، اخلاقو او معنویت لوړو څوکو ته ورسوي.

د هیواد د زده کړې د نظام بری د خلکو له جدي مرستو پرته امکان نه لري. له دې امله له ټولو قشرونو او د ملت له شریفو خلکو، په تیره بیا له کورنیو او د زده کوونکو له درنو اولیاوو څخه هیله لرم چې د معارف د موخو د لاسته راوړو په برخه کې له هیڅ ډول مرستې څخه ډډه ونه کړي. دغه راز له ټولو لیکوالو، پوهانو، د ښوونې او روزنې له ماهرینو او د زده کوونکو له محترمو اولیاوو څخه هیله کیږي چې په خپلو رغنده نظرونو، وړاندیزونو او نیوکو د درسي کتابونو په لاښه والي کې د پوهنې له وزارت سره مرسته وکړي.

لازمه بولم چې له ټولو پوهو مولفینو او د پوهنې د وزارت له اداري او فني کارکوونکو څخه چې د دغه کتاب په چمتو کولو کې یې زیار ایستلی او له ټولو ملي او نړیوالو بنسټونو څخه چې د درسي کتابونو د چاپ او ویش په برخه کې یې مرسته کړې، مننه وکړم.

په پای کې له لوی خدایﷻ څخه غواړم چې په خپله بې پایه مهربانۍ له موږ سره د پوهنې د سپیڅلو ارمانونو په لاسته راوړلو کې مرسته وکړي. انه سمیع قریب مجیب.

د پوهنې وزیر

دوکتور اسدالله حنیف بلخي

لړلیک

شماره	عنوان	صفحه
١	ټولنه څه وايي؟	١
٢	انسان او ټولنه	٣
٣	ټولنیزې اړیکې	٥
٤	سولې ته د ټولنې اړتیا	٧
٥	د انسان حقونه	٩
٦	ټولنیز خدمتونه	١١
٧	ښوونه او روزنه	١٣
٨	عامه روغتیا	١٥
٩	اوبه رسول	١٧
١٠	برېښنا	١٩
١١	مخابرات	٢١
١٢	د ډاک خدمتونه	٢٣
١٣	ټولنیزې رسنۍ	٢٥
١٤	انټرنېټ	٢٧
١٥	ټرانسپورټ	٢٩
١٦	ښاروالي	٣١
١٧	پولیس	٣٣

شماره	عنوان	صفحه
١٨	د ترافیک پولیس	٣٥
١٩	کرنه	٣٧
٢٠	غلې او بقول	٣٩
٢١	صنعتي او طبي نباتات	٤١
٢٢	مېوې	٤٣
٢٣	سابه	٤٥
٢٤	مال ساتنه	٤٧
٢٥	پسونه	٤٩
٢٦	غوايې	٥١
٢٧	آس	٥٣
٢٨	اوښ	٥٥
٢٩	د چرګانو فارمونه	٥٧
٣٠	د کبانو فارمونه	٥٩
٣١	د صنایعو اهمیت	٦١
٣٢	لاسي صنایع	٦٣
٣٣	غالۍ اوبدل	٦٥
٣٤	چمیارې	٦٧

شماره	عنوان	مخ
۳۵	خامک گنډل	٦۹
۳٦	ماشیني صنایع	۷۱
۳۷	د نساجیو او اوبدلو فابریکه	۷۳
۳۸	د درملو جوړولو صنعت	۷۵
۳۹	د سمنټ جوړولو فابریکه	۷۷
٤۰	ثقیله او خفیفه صنایع	۷۹
٤۱	تور او رنګه فلزات	۸۱
٤۲	ترکاڼي او حجاري	۸۳

شماره	عنوان	مخ
٤۳	سوداګري	۸۵
٤٤	داخلي سوداګري	۸۷
٤۵	بهرنی سوداګري	۸۹
٤٦	زموږ د هېواد بندرونه	۹۱
٤۷	د ژوند چاپېریال	۹۳
٤۸	اقلیم	۹۵
٤۹	د افغانستان اقلیم	۹۷
۵۰	د برښنا تولید	۹۹
۵۱	کانونه او د افغانستان طبیعي زېرمې	۱۰۱

لومړۍ څپرکی: ټولنه

د څپرکي موخې:

- د ټولنې په مفهوم پوه شي.
- انسان د ټولنیز موجود په توګه و پېژني.
- د ټولنې په پرمختګ کې د ټولنیزو اړیکو ارزښت تشریح کړای شي.
- د سولې، پخلاکېدنې او انسان دوستۍ سره یې مینه او علاقه زیاته شي.
- خپل او د نورو حقونه و پېژني او هغو ته درناوی وکړي.

لومړی لوست

ټولنه څه ته وايي؟

پوښتنه: ستاسو په آند، ټولنه څه ته وايي؟

ټولنه د خلکو هغې ډلې ته ویل کېږي چې ډېره موده یې سره یو ځای ژوند کړی وي، ګډه سیمه یې په واک کې وي او ګډې موخې ولري.

د بېلګې په توګه: هغه خلک چې په یوه کلي کې ژوند کوي، د یوې کلیوالي ټولنې خلک دي، د کلیو داوسیدونکو ګډه موخه دا ده چې د مال ساتنې او نورو چارو له لارې یو له بل سره مرسته کوي او خپل ژوند سمبالوي.

د کلیو د خلکو شمېر لږ وي نو له دې امله کلی یوه وړه ټولنه ده.

په یوه ښوونځي کې زده کوونکي او ښوونکي هم د یوې کوچنۍ ټولنې وګړي دي، د دې ډلې ګډه موخه د علم او پوهې زده کول دي.
هغه خلک چې په یوه هېواد کې ژوند کوي، د یوې لويې ټولنې وګړي ګڼل کېږي چې هغې ته ملت ویل کېږي.
ټول مسلمانان چې په بېلابېلو هېوادونو کې سره ژوند کوي،د لويې ټولنې وګړي دي چې د اسلامي امت په نامه یادېږي.

فعالیت

په ډلو کې د لویو او کوچنیو ټولنو د توپیر په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- ټولنه څه ته وايي؟

٢- د یوې کوچنۍ ټولنې، لکه: د ښوونځي، موخې څه دي؟

٣- کلیوال خلک له کومې لارې څخه د خپل ژوند اړتیاوې پوره کوي؟

کورنۍ دنده

د ټولنې په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

انسان او ټولنه

پوښتنه

ستاسو په آند، انسان او ټولنه په خپلو کې څه اړیکې لري؟

ټولنه د انسانانو د راټولیدلو او د هغوی د دوه اړخیزو فعالیتونو څخه منځ ته راغلې ده چې یوځای سره ژوند کوي او ګډو موخو ته د رسیدو لپاره یو له بل سره مرسته کوي.

د انسان له ځانګړنو څخه یوه هم د هغه د ټولنیزو اړیکو درلودل دي،انسان په یوازې توګه د خپلو اړتیاوو د پوره کولو وس نه لري، له دې کبله ټولنیز ژوند ته اړتیا لري، ترڅو په ټولنه کې خپلې اړتیاوې پوره کړي.

د ټولنې هرغړی کولای شي چې له تاسو سره د ستونزو په وخت کې مرسته

وکړي او ټولنه کولای شي چې له تاسو سره په جسمي، عاطفي او مالي برخو کې مرسته وکړي. خلک تل په خپلو کې د اړیکو د ټینګښت لپاره کوښښ کوي، د هغوی دغه اړیکې، قوانین او مقررات رامنځته کوي. چې ټولنې ته نظم ورکوي.

موږ ته په کار دي په هغو تصمیمونو کې چې په ټولنه کې ګډو موخو ته د رسېدلو لپاره نیول کیږي، د ټولنې د یو ښه او منظم غړي په توګه مرسته وکړو، یو بل ته لاسونه ورکړو او په ګډه سره د یوې ښې ټولنې په جوړولو کې کوښښ وکړو.

فعالیت

په ډلو کې د انسان او ټولنې په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- آیا انسان په یوازې توګه خپلې اړتیا وې پوره کولای شي؟

۲- ټولنه له تاسو سره څه مرسته کولی شي؟

۳- د یوې ښې ټولنې د جوړولو لپاره باید څه وکړو؟

کورنۍ دنده

د انسان او ټولنې د اړیکو په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

ټولنيزې اړيکې

پوښتنه

ستاسو په آند، انسانان کولای شي چې له نورو سره د اړیکو پرته په ټولنه کې ژوند وکړي؟

انسانان کولای شي چې یو له بل سره اړيکې ټينګې کړي او خپل مقصد يوبل ته څرګند کړي.

نوی زیږیدلی ماشوم په ژړا کولو سره مور او پلار پوهوي چې وږی شوی دی خو کله چې مور شي خپله خوښي په موسکا سره څرګندوي.

ماشوم له نورو سره د اړيکو ټينګولو او د خپلو غوښتنو د پوهولو ډېر لږ توان لري، خو څومره چې لويږي خبرې او اشارې زده کوي چې د هغو په واسطه کولای شي له نورو سره اړيکې ټينګې کړي.

هېڅوک په يوازې توګه نه شي کولی چې خپلې اړتياوې پوره کړي، نو ځکه يو د بل مرستې او لاس نيوي ته اړتيا لري. په خپلو کې د مرستې او اړيکو د

ټینګولو په ترڅ کې کولای شي چې خپلې اړتیاوې په آسانۍ سره پوره کړي.
نن ورځ د ټکنالوژۍ په پرمختګ سره د خلکو ترمنځ اړیکې د ډله ییزو ارتباطي وسایلو، لکه: موبایل، کمپیوټر، انترنېټ او د داسې نورو له لارې ډېر آسان شوي دي. ژبه، په بشري ټولنه کې د اړیکو نیولو یوه مهمه وسیله ده.
انسان د ژبې په واسطه کولای شي چې ډېر مشکل مفاهیم او احساسات نورو ته انتقال کړي. که چېرته انسان خپل مطلب نورو ته نه شوای وړاندې کولای، نو بشري پوهې به هېڅکله پرمختګ نه شو کولای.
موږ په داسې حال کې چې د خپلې کورنۍ غړي یو، د خپل کلي، ولسوالۍ، ښار او له هېواد سره هم اړیکې لرو، له دې امله، هرځومره چې له نورو سره زموږ اړیکې ډېرې وي، په هماغه کچه خپلې او د ټولنې اړتیاوې په ښه ډول سره پوره کولای شو.

فعالیت

په ډلو کې د ټولنیزو اړیکو د اهمیت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- له نورو سره اړیکې څه ګټه لري؟
۲- آیا انسان کولای شي چې په یوازې توګه خپلې اړتیاوې پوره کړي؟
۳-د ټولنیزو اړیکو په ټینګښت کې ژبه څه رول لري؟

کورنۍ دنده

د ټولنیزو اړیکو په پرمختګ کې د ژبې د رول په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

سولې ته د ټولنې اړتیا

پوښتنه

څه فکر کوئ، ولې موږ سولې ته اړتیا لرو؟

سوله، روغې، آرامۍ او له جګړې څخه لیرې ژوند ته وایي.

ډېر کلونه کیږي چې جګړې او ګډوډۍ زموږ خلکو او هېواد ته ډېر مالي او ځاني زیانونه را اړولي دي، ځکه خو موږ له هر څه د مخه سولې ته ډېره اړتیا لرو، سوله د ژوند اړتیا ګڼو او سولې ته د رسیدلو لپاره کوښښونه کوو.

سوله او آرامي ټولنه د پرمختګ او پوهې پر لورې بیایي، په ټولنه کې د سولې او امن په راوستلو سره د خلکو ترمنځ اړیکې ټینګیږي او د ماشومانو او تنکیو

ځوانانو لپاره د ښوونې او روزنې ښې زمينې برابرېږي، د غير قانوني کارونو مخه نيول کېږي او ځوانان کولای شي چې په ډاډه او آرام زړه خپلې زده کړې پرمخ بوځي.

له دې کبله د هېواد د هر فرد اسلامي او انساني دنده ده، چې د سولې په ټينګښت کې زيار وباسي.

فعاليت

په ډلو کې د سولې د ګټو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- ولې زموږ خلک سولې ته اړتيا لري؟

٢- په کومو شرايطو کې کولای شو چې په ښه توګه تعليم او زده کړه وکړو؟

٣- د ټولنې د پرمختګ لپاره کوم شي ته اړتيا ده؟

کورنۍ دنده

د سولې د ښېګڼو په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د انسان حقونه

پوښتنه

ستاسو په آند، انسان کوم حقونه لري؟

د قرآنکریم د لارښوونو او د بشر د حقونو نړیوالې اعلامیې سره سم، د انسان حقونه په لاندې ډول دي:

د ژوند حق: د ژوند حق او ژوند، الهي ورکړه ده، باید ټول انسانان د ځان او د نورو د ژوند د ژغورنې او ساتنې لپاره هڅې وکړي، ځکه چې دا زموږ د ټولو انساني دنده ده، لکه څنګه چې خپل ژوند راباندې ګران دی، نو د نورو ژوند هم را باندې ګران وي او د بل چا ژوند ته زیان ونه رسوو.

د زده کړې حق: هرڅوک حق لري چې زده کړه وکړي، په ښوونځیو او پوهنتونونو کې خپلو زده کړو ته دوام ورکړي.

د مالکیت حق: هرڅوک حق لري چې کور، ځمکه، موټر او داسې نور ولري، موږ مسلمانان باید د نورو ملکیت ته درناوی ولرو او د نورو په مال باندې زیاتی ونه کړو.

د اوسېدلو او ګرځېدو راګرځېدو حق: هرڅوک کولای شي چې په خپل هېواد کې کور ولري او په آزادۍ سره وګرځي، تاسو کولای شئ چې په افغانستان کې هرځای ته که وغواړئ تلای شئ، هرچېرته چې وغواړئ، ژوند وکړئ او د نړۍ هرځای ته چې وغواړئ سفر کولای شئ.

د دندې او کار آزادي: هرڅوک حق لري چې د ځان لپاره د خپل توان او خوښې سره سم یوکسب او کار وټاکي.

د سالم چاپېریال د لرلو حق: هرڅوک حق لري چې په یوه پاک او سمسور

چاپېريال کې ژوند وکړي او حکومت بايد په دې اړه له خلکو سره مرسته وکړي.

برابري: ټول انسانان په خپلوکې سره برابر او مساوي دي، هېڅوک حق نه لري چې د ژبې، مذهب، سيمې او نورو له کبله يو پر بل باندې ځان ښه وګڼي،موږ مسلمانان نه يوازې په خپلو کې مسلمانان وروڼه يو، بلکې په خپلو کې برابرهم يو.

د آزادۍ حق: آزادي او شخصي مصؤونيت د هرانسان حق دی،بايد چې هغه ته درناوي وکړو. هرهغه څه چې د ځان لپاره خوښوو، د نورو لپاره يې هم بايد خوښ کړو او حق نه لرو، چې د نورو آزادۍ ته زيان ورسوو.

د بيان آزادي: هرانسان حق لري هرڅه چې غواړي په ژبه يې ووايي،خو چې د اسلام د دين د اصولو پرخلاف نه وي او يا د نورو په زيان نه وي او د نورو حقونه تر پښو لاندې نه کړي، د بېلګې په توګه:موږ حق نه لرو چې نورو ته بد ووايو.

فعاليت

په ډلو کې د هرچا د حقونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د ژوند حق بيان کړئ؟

۲- د انسان دحقونو نومونه واخلئ ؟

۳- د زده کړې حق څه شی دی، بيان يې کړئ؟

کورنۍ دنده

زده کوونکي دې د مالکيت د حق په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکي او سبا ته دې په ټولګي کې ووايي.

د څپرکي موخې:

- د ټولنيزو خدمتونو په مفهوم پوه شي.
- په هېواد کې د ښوونې او روزنې په بهير پوه شي.
- د اوبو رسولو او د څښلو د پاکو اوبو په ارزښت پوه شي.
- د عامې روغتيا په مفهوم او اهميت پوه شي.
- د برښنا، مخابراتو، پوستې، انټرنېټ او ټولنيزو رسنيو د اهميت په هکله توضيحات ورکړای شي.
- د ښاروالۍ، پوليسو او د ترافيکو د پوليسو سره د مرستې روحيه پيدا کړي.

شپږم لوست

ټولنيز خدمتونه

پوښتنه

ستاسو په آند، خلک ولې ټولنيزو خدمتونو ته اړتيا لري؟

په پخوا وختونو کې به د انسان ډېرې اړتياوې په کورنۍ او کلي کې پوره کېدلې، خو ورو ورو د ژوند د طريقو په بدلون سره د ټولو اړتياوو پوره کول د کورنۍ له توان څخه بهر شو، د دې اړتياوو د پوره کولو دنده ځانګړو ادارو ته چې د هغوی کار، خلکو ته د ټولنيزو خدمتونو وړاندې کول دي، وسپارل شو.

نن ورځ همدغه ادارې کوښښ کوي چې د خلکو فردي او ټولنيزې اړتياوې پوره

کړي، د بېلگې په توگه: خلک د تعلیمي اړتیاوو د پوره کولو لپاره ښوونځي، د ژوند د چاپېریال سمسورتیا او پاکۍ کې ښاروالۍ، د تلو او راتلو د نقلیه وسایطو د نظم لپاره د ترافیکو پولیس، د اړیکو ټینگولو لپاره مخابراتو، د پولي خدمتونو لپاره بانک او د درملنې لپاره روغتیایي کلنیکونو او روغتونونو ته اړتیاوې لري.

د دولت په جوړښت کې وزارت خانې او ادارې شتون لري چې د هغوی دنده په یوه ځانگړې برخه کې خلکو ته د خدمتونو وړاندې کول دي، لکه: د پوهنې، عامې روغتیا، مخابراتو، د کرنې، اقتصاد او داسې نور وزارتونه دي.

هرڅومره چې وزارتونه خلکو ته په خدمت کې بریالي وي په هماغه اندازه هېواد پرمختگ کوي او په پای کې به سوکاله، غښتلې او ډاډمنه ټولنه ولرو.

فعالیت

په ډلو کې د ټولنیزو خدمتونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- پخوا به خلکو خپلې اړتیاوې څه رنگه حلولې؟

۲- د ټولنیزو خدمتونو ادارې څه رنگه منځ ته راغلې؟

۳- د ټولنیزو خدمتونو د څو بنسټونو نومونه واخلئ؟

کورنۍ دنده

ټولنیزو خدمتونو ته د خلکو د اړتیا په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

ښوونه او روزنه

پوښتنه

ستاسې په آند، ښوونه او روزنه څه ګټې لري؟

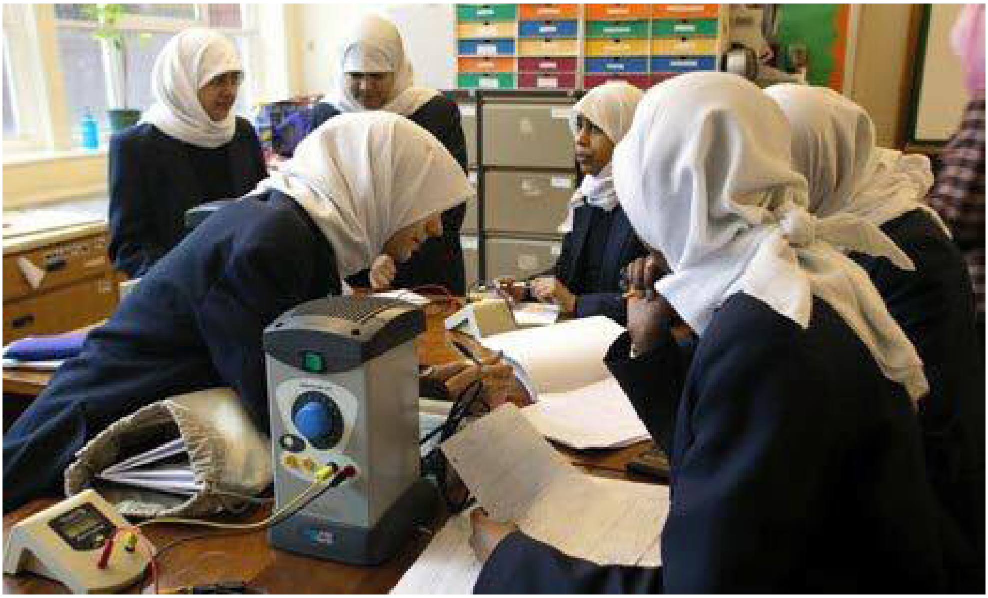

سالمه ښوونه او روزنه د ټولنې له بنسټیزو اړتیاوو څخه ده چې انسانان ورته د نېکمرغه ژوند د تېرولو لپاره اړتیا لري. دې موخې ته د رسېدلو لپاره: وړکتونونه، ښوونځي، پوهنتونونه او داسې نور ښوونیز بنسټونه او مرکزونه جوړ شوي دي. د پوهنې او لوړو زده کړو وزارتونه د هېواد د ښوونیزو او روزنیزو بنسټونو په سر کې ځای لري.

ښوونځي، مدرسې، دارالمعلمینونه او داسې نور د پوهنې وزارت او پوهنتونونه

د لوړو زده کړو په وزارت پورې اړه لري. ښوونه او روزنه د هر هېواد د پرمختګ او ترقۍ بنسټ جوړوي.

فعالیت

په ډلو کې د ښوونې او روزنې په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱-د ښوونې او روزنې او د لوړو زده کړو بنسټونه کوم دي؟
۲-ښوونځي، مدرسې او دارالمعلمینونه په کوم وزارت پورې اړه لري؟

کورنۍ دنده

په خپلو کتابچو کې د ښوونې او روزنې د اهمیت په اړه څو کرښې ولیکئ.

عامه روغتيا

پوښتنه

ستاسو په آند، کوم شیان د ناروغۍ لامل گرځي؟

زموږ په دولتي تشکیلاتو کې د خلکو د روغتیا ساتنې لپاره، د عامې روغتیا وزارت په نامه یو وزارت شته. دا وزارت د هېواد د ټولو خلکو د روغتیا او درملنې مسؤولیت پر غاره لري. د عامې روغتیا وزارت دندې په دوو اساسي برخو وېشل کېږي: د وقایې (له ناروغیو څخه د مخنیوي) برخه او د ناروغیو د درملنې برخه. د عامې روغتیا وزارت له وقایې او ناروغیو څخه د مخنیوي برخه د پولیو، چیچک، شېرې، تیتانوس او داسې نور واکسینونه ماشومانو ته لگوي چې ماشومان د ناروغیو پر وړاندې وقایه شي، ځکه چې وقایه د درملنې په نسبت آسانه او ارزانه ده.

د هېواد په ټولو ولایتونو او ولسوالیو کې د روغتونو او کلینیکونو جوړول د عامې روغتیا د وزارت له دندو څخه دي. نن ورځ د دولتي روغتونونو ترڅنګ په لسګونو شخصي روغتونونه او کلینیکونه شته دي، چې خلکو ته روغتیايي خدمتونه وړاندې کوي.

د هېواد د ټولو خلکو دنده ده چې د خپل ژوند د چاپېریال پاکوالي او ساتنې ته پاملرنه وکړي په ناپاکه چاپېریال کې مچان، ماشي او میکروبونه وده او نمو کوي، چې د ډول ډول ناروغیو د پیدایښت او انتقال لامل ګرځي. له دې امله موږ ټول باید خپلې جامې، کور، کوڅه، ښوونځی او د خپل ژوند چاپېریال پاک وساتو، کثافتونه په یوه معلوم ځای کې راټول کړو چې په بېلابېلو ناروغیو اخته نه شو.

فعالیت

په ډلو کې د عامې روغتیا د دندو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- څرنګه کولی شو د ناروغیو پر وړاندې خپل ځانونه وقایه کړو؟

٢- ماشومانو ته ولې واکسین لګوو؟

٣- موږ او تاسو د خپل کور، کوڅې او ښار په پاکوالي کې څه دنده لرو؟

کورنۍ دنده

څرنګه کولی شئ د روغتیا ساتنه مراعات کړئ؟ په دې اړه یو مطلب ولیکئ او سبا ته یې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته ولولئ.

اوبه رسول

پوښتنه

ستاسې په اند، اوبه ولې تصفیه کوو؟

اوبه رسول یوه شبکه او دستگاه ده چې د چینو، سیندونو او د ځمکې لاندې اوبه د ځانگړو ماشینونو په واسطه په یوه ځای کې زېرمه کوي، د پاکوالي او صحي کولو څخه وروسته یې د پایپونو او نلونو په واسطه د سیمې خلکو ته توزیع کوي. زموږ د اړتیا وړ ټولې اوبه له باران یا له واورو څخه پوره کېږي، چې یوه برخه یې د ځمکې لاندې زېرمه کېږي او نورې یې په سمندرونو کې توېږي. په هغو سیمو کې چې د اوبو رسولو سیستم نه شته، خلک د ښا له اوبو، نهرونو او یا له سیندونو څخه گټه اخلي.

مخکې له دې چې د سیند یا ښاگانو اوبه د پایپونو یا نلونو په واسطه د کورونو منځ ته ولېږل شي، باید پاکې شي، دا کار د اوبو په تصفیه خانه کې ترسره کېږي.

اوبه له تصفیې او پاکولو وروسته د پمپ په واسطه د اوبو (ذخېرو) ته لېږل کېږي.

هغه زېرمه تون (ذخیره) چې د یوې ناحیې اوبه پوره کوي باید د یوې غونډۍ یا په اوچت ځای باندې جوړه شي چې د زېرمې اوچت والی پر اوبو دایمي فشار وارد کړي او هغه د پیپ په واسطه د کور د اوبو نل ته ورسوي.

د کورونو او کارخانو کارول شوې اوبه په معمولي ډول د صفایي لپاره، د ناپاکو

اوبه د پاکولو خــونو (تصفیه خانو) ته لېږل کېږي. وروسته بیا د پمپ په واسطه له ښار څخه بهر ته توېږي. په افغانستان کې د غیرمعیاري سیپټیک ځاګانو کیندل له یوې ورځې څخه بلې ته د پاکو اوبو د کثیفولو او د څښلو د صحي اوبو د کمښت لامل ګرځي. زموږ په هېواد د پاکو اوبو لاس ته راوړل لویه ستونزه ده چې دغه ستونزې د ماشومانو د مړینې د زیاتوالي او د هغې سیمې د خلکو د ډول ډول ناروغیو لامل ګرځي.

د پاکو اوبو په برابرولو او د چټلو اوبو د ویستلو د کانالونو په جوړولو سره چې د خلکو له اړینو اړتیاوو څخه ګڼل کېږي، د یو پاک چاپېریال څخه برخمن کېږو او د ډول ډول ناروغیو مخه هم نیول کېږي. موږ ته په کار دي چې له اړتیا څخه پرته اوبه له چټلې څخه وساتو او بې ځایه یې ونه لګوو.

روښانه ده چې، د څښلو پاکو اوبو ته دخلکو لاس رسی یوې سالمې او روغې ټولنې ته زمینه برابروي.

فعالیت

په ډلو کې د څښلو اوبو ته د اړتیا په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- اوبه رسول څه ته وايي؟

٢- که د څښلو صحي اوبه نه وي څه راپېښېږي؟

٣- د چټلو اوبو (فاضلاب) د کانالونو نه شتون څه زیان لري؟

کورنۍ دنده

د څښلو د صحي اوبو د ګټو په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

برښنا

پوښتنه

ستاسو په آند، برښنا څه ګټې لري؟

برښنا هم د الله (ج) د لويو نعمتونو څخه ده، برښنا د اوبو، ګاز، نفت، باد او د هستوي انرژۍ څخه توليدېږي.
د برښنا قوه د سيم يا کيبل په واسطه نورو ځايونو ته انتقالېږي. د برښنا قوه د برښنا د محرکه قوې په واسطه په فلزي هادی تارونو کې حرکت کوي. په تارونو کې د برښنا جريان ته برښنا وېل کېږي.
برښنا ډېرې ګټې لري، د هغې له ګټو څخه يوه د رڼا د انرژۍ توليد او روښنايي ده. نن ورځ خلک په ورځني ژوندانه کې له برښنا څخه زياتي ګټې اخلي، د بېلګې په توګه: د کور په وسايلو کې، لکه: يخچال، کولر، راډيو، تلويزيون او داسې نور د برښنا له انرژۍ څخه کار اخېستل کېږي. همدارنګه برښنا په صنعت، سوداګرۍ، طبابت او داسې نورو کې هم ډېر اهميت لري.
د برښنا انرژي د خلکو لپاره د کارونو د آسانتيا او سهولت لامل دی. د برښنايي وسايلو ډولونه، لکه: جارو، دجامو مينځلو ماشين، د برښنا منقل او برښنايي داش د کورنيو کارونه آسانه کړي دي. نن ورځ د برښنا انرژي په ژوند کې دومره رول او اهميت لري چې پرته له هغې څخه ژوند کول ډېر ستونزمن په نظر راځي، که

چېرته ورسره احتياط ونه شي، برښنا لوی خطرونه رامنځته کوي، له دې امله د برښنا له انرژۍ څخه سمه ګټه اخېستنه او د لاندې محافظتي ټکو رعایت کول به هېڅکله نه هیروئ:

• د لينونو د لوځېدلو په صورت کې دواړه لينونه يو له بل سره لګېږي چې د لويو اورونو د لګېدلو لامل ګرځي.

•کله چې د برښنا لين په لوڅو ځايونو انسان ولګېږي، انسان برښنا نيسي، هرکله چې يو څوک برښنا نيولی وي، د هغه د خلاصون لپاره بايد د برښنا جريان پرې کړو، له دې پرته د دغه سړي سره تماس زموږ په بدن کې د برښنا د سرايت لامل ګرځي.

•د برښنا د شارټ شويو وسايلو څخه بايد کار وانه خلو.

•هېڅکله د برښنا په صندوق (جاين بکس)، په لوڅو شويو او پرې شوو مزيو لاس مه وهئ.

هغو اوبو، نمجنې ځمکې او ونو ته چې د برښنا له مزيو سره تماس ولري مه نږدې کېږئ.

•د اورا اخېستنې په وخت کې بايد د برښنا جريان قطع کړئ.

موږ بايد د برښنا له زيات لګښت څخه ځانونه وساتو چې زموږ د هېوادوالو نور کورونه هم رڼا شي.

فعاليت

په ډلو کې د برښنا د خطرونو څخه د ځان ساتنې په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- برښنا څه ګټې لري؟
۲- په سيم کې د برښنا جريان ته څه شی وايي؟
۳- برښنا د څه شي په واسطه نورو ځايونو ته لېږدول کېږي؟

کورنۍ دنده

په کور کې له کومو برښنا يي وسايلو څخه کار اخلئ په دې اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ

مخابرات

پوښتنه

ستاسو په آند، څرنګه کولای شو له خپلو دوستانو سره په داخل او بهرکې اړیکه ونیسو؟

مخابرات د انسانانو ترمنځ د اړیکو نیولو او نږدې کېدلو وسیله ده. د مخابراتي وسایلو په استفادې سره کولی شو په لږ وخت کې د نړۍ له ډېرو ځایونو څخه معلومات ترلاسه کړو.

په پخوا وختونو کې چې تیلیفون، مخابرې او نورنقلیه وسایل نه وو، خلک به له یوه ځای څخه بل ځای ته پلي تلل، لیک او خبر رسولو به له یوه ځای څخه بل ځای ته ډېر وخت نیوه، زموږ په هېواد کې تلګراف لومړنۍ مخابراتي وسیله وه چې وکارول شوه.

نن ورځ د عصري مخابراتي وسایلو په منځ ته راتلو، لکه: تیلیفون، تلګراف، فکس او په موبایل سره د ځوانانو په موده کې په ټوله نړۍ کې د دوستانو له احوالو څخه

خبرېدلی شو.

د فکس ماشين د مهمو او اړينو اسنادو په انتقال کې ډېرې اسانتياوې منځته راوړې دي.

کمپيوټر يو مدرن ماشين دی، کولای شي چې د بشر بې شمېره اړتياوې پوره کړي.

کمپيوټر کولای شي چې هرډول معلومات په خپله حافظه کې وساتي او د اړتيا په وخت کې ترې ګټه واخلي.

فعاليت

په ډلو کې زموږ په هېواد کې د مخابراتي وسايلو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د مخابراتي وسايلو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۲- له کمپيوټر څخه د څه لپاره ګټه اخېستل کېږي؟

۳- له فکس څخه څه کار اخېستل کېږي؟

کورنۍ دنده

مخابراتي عصري وسايلو کومې اسانتياوې منځ ته راوړي دي؟ په دې اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د ډاګ خدمتونه

پوښتنه

څه فکر کوئ، څرنګه کولای شو چې له یوه ځای څخه بل ځای ته لیک واستوو؟

ډاګ(پسته) هغه مؤسسه ده چې د خلکو لخوا د ځینو ارتباطي اړتیاوو د پوره کولو لپاره منځ ته راغلې ده. د پست له لارې کولی شو، لیک، د مبارکۍ کارتونه، کتاب، ورځپاڼې او داسې نور شیان نورو خلکو ته د هېواد په دننه او بهر کې واستوو.

د دې لپاره چې زموږ لیک په خپل وخت سره د هغه بل شخص لاس ته ورسېږي، باید د هغې له پاسه پستي ټکټ ولګوو، د لېږدونکي او اخېستونکي آدرس د پاکټ پرشا باندې ولیکو او د ډاګ مسؤول ته یې وسپارو، په لیک باندې د پستي ټکټ لګول په دې معنا دي چې په حقیقت کې د لیک د انتقال او مطلوب ځای ته د هغې د رسېدلو کرایه به تحویلوو.

هېڅکله د لیک د پاکټ په منځ کې پیسې وانه چوی او د پیسو د لېږلو لپاره د پست

مالي اداري يا بانک ته ورشئ. که چېرته خلك له نورو سره د خپلو اړيکو نيولو لپاره له ډاګ څخه کار واخلي ډېرې ستونزې به يې په آسانۍ سره حل شي.

فعاليت

په ډلو کې د ډاګ د خدمتونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- که غواړې چې کوم ملګري ته مو چې په بل ښار کې ژوند کوي ليک واستوئ له کومې وسيلې څخه کار اخلې؟

۲- که وغواړئ چې ليک د ډاګ له لارې واستوئ، دا کار څرنګه ترسره کوئ؟

۳- پستي ټکټ څه شی دی؟

کورنۍ دنده

د ډاګ د خدمتونو په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

ټولنيزې رسنۍ

پوښتنه

ستاسو په آند، ټولنيزې رسنۍ څه اهميت لري؟

هغه وسايل چې دنده يې خلکو ته د معلوماتو او خبرونو رسول وي رسنۍ ورته ويل کيږي.

ټولنيزې رسنۍ د عامه افکارو په روښانولو کې د ډېر اهميت وړ دي، دا وسايل زيات ډولونه لري، لکه: ورځپاڼه، مجله، تلويزيون، راډيو، کمپيوټر، انټرنېټ او داسې نور.

ټولنيزې رسنۍ موږ له هر ډول پېښو څخه خبروي، د هوا حالات موږ ته راښيي، د نړۍ له علمي او تکنالوژي پرمختګونو څخه موخبروي، سياسي، اقتصادي، فرهنګي او ورزشي معلومات او خبرونه خلکو ته وړاندې کوي.

رسنۍ دنده لري چې سربېره له خبر رسولو، ښوونيز، علمي، تفريحي، د خوښيو

پروګرامونه او د طبیعي او غیر طبیعي پېښو په اړه خبرونه هم برابر کړي چې په دې توګه رسنۍ د عمومي ښوونو وسیلې هم دي.

باید تل کوښښ وشي چې له رسنیو څخه په معقوله توګه ګټه واخېستل شي او د هغو مطالبو، تصویرونو او فلمونو څخه چې زموږ د اسلامي، اخلاقي، کلتوري او فرهنګي ارزښتونو څخه لېرې دي ځانونه وساتو.

فعالیت

په ډلو کې د رسنیو څخه د معقولې ګټې اخېستنې په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د ټولنیزو اطلاعاتو د وسایلو نومونه واخلئ.

۲- رسنۍ له کومو پېښو څخه موږ خبروي؟

۳- له رسنیو څخه باید څرنګه کار واخلو؟

کورنۍ دنده

د رسنیو د اهمیت په اړه څو کرښې، په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

انټرنيټ

پوښتنه

ستاسو په آند، له انټرنيټ څخه څرنګه ګټه اخېستلای شو؟

انټرنيټ د اړيکو نيولو يوه وسيله ده چې د نړۍ کمپيوټرونه يو له بل سره نښلوي. د کمپيوټر په واسطه هرڅوک کولای شي چې په نړۍ کې له نورو کمپيوټرونو سره اړيکه ونيسي او په هغې کې له موجودو معلوماتو څخه ګټه واخلي.

نن ورځ د انټرنيټ کارول عام شوي دي. د انټرنيټ له لارې کولای شو چې، د علمي، فني، اقتصادي، سوداګريز، فرهنګي او د ټولنيزو وروستيو اطلاعاتو او معلوماتو څخه خبرشو. د خپلې خوښې مجله او ورځپاڼه په کې ولولو.

د ايميل له لارې هرچاته چې وغواړو ليک استولای شو او ځواب يې ترلاسه کولای شو. په انټرنيټ کې ډېر کتابتونونه شته چې له هغې څخه کولای شو د خپلې خوښې

کتابونه ترلاسه کړو.

انټرنېټ د معلوماتو د تبادلې او د علمي استفادې لويه وسيله ده. له انټرنېټ څخه مثبته ګټه اخېستل د هېوادونو په پرمختګ او د ماشومانو او ځوانانو د استعدادونو په ودې او غوړېدا کې ګټور او اغېزناک دي.

فعاليت

په ډلو کې د انټرنېټ د ګټو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- انټرنېټ څه شی دی؟

۲- له انټرنېټ څخه کوم معلومات لاس ته راوړو؟

۳- انټرنېټ کومې اسانتياوې منځته راوړې دي؟

کورنۍ دنده

د انټرنېټ د اسانتياوو په اړه چې د خبرونو او معلوماتو په برخه کې يې منځته راوړي دي په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ.

ترانسپورټ

پوښتنه

ستاسو په آند، مالونه د څه شي په واسطه له يوه ځايه بل ځای ته لېږدول کېږي؟

ترانسپورټ يا بارول او نقلول له يوه ځای څخه بل ځای ته د مسافرينو او مالونو له لېږدولو څخه عبارت دی. چې د موټر، ريل، الوتکې، بېړی او د پايپلاين په واسطه ترسره کېږي. اوس مهال په افغانستان کې ترانسپورټي خدمتونه د ځمکې او هوا له لارې ترسره کېږي.

ځمکنی ترانسپورټ د مسافرينو او مالونو د لېږد په برخه کې خدمت کوي چې شخصي او ټکسي موټرې، ښاري بسونه، د هېواد د ښارونو او کليو ترمنځ تګ راتګ کوي.

اورګاډی (ريل): اورګاډی په ځمکني ترانسپورټ کې د مسافرينو او مالونو د لېږدولو ډېره ګړندی او ارزانه وسيله ده. اورګاډی د نړی په هېوادونو کې د ځمکې لاندې تونلونو کې چې د ميترو په نامه يادېږي هم فعاليت کوي.

د هېواد د هوايي ترانسپورټ په برخه کې اوس څلور کمپنی: (دآريانا افغان

هوايي شرکت، کام اير، صافي او پامير) د مسافرينو، د مالونو او د پست په رسولو کې بوختې دي. هوايي ترانسپورټ ډېر ګړندی، سوکال او لګښت لرونکې ترانسپورټي وسيله ده. چې زياتره د مسافرو، مېوه جاتو او د هغو مالونو په لېږدولو کې چې وزن يې لږ وي او ارزښت يې زيات وي کارول کېږي.

زموږ په هېواد کې د کابل نړيوال هوايي ډګر چې اوس د حامد کرزي په نامه ياېږي، د کندهار نړيوال هوايي ډګر، هرات، مزار، ننګرهار او څو نور هوايي ډګرونه د داخلي او بهرنيو سفرونو لپاره کارول کېږي.

زموږ هېواد له هرې خوا په وچې پورې نښتی دی، څکه خو سمندري فعاليتونه په کې نه شي ترسره کېدای خو يوازې د هېواد له ځينو سيندونو څخه په سيمه ييزه کچه د کوچنيو بېړيو په چلولو کې کار اخلي.

فعاليت

په ډلو کې د ځمکني او هوايي ترانسپورټ د ګټو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- زموږ په هېواد کې څو ډوله ترانسپورټونه شته دي؟ نمونه يې واخلئ.

٢- د هوايي ترانسپورټ څخه زياتره د کومو مالونو په لېږدولو کې کار اخېستل کېږي؟

٣- ولې زموږ په هېواد کې سمندري ترانسپورټ نه شته؟

کورنۍ دنده

د ترانسپورټ د ګټو په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ.

ښاروالي

پوښتنه

څه فکر کوئ، موږ د خپل ښار په پاکوالي او سمسورتیا کې څه مسؤولیت لرو؟

ښاروالي د دولت له ادارو څخه یوه مهمه اداره ده چې په مرکز، ولایتونو او ولسوالیو کې فعالیت کوي. ښاروالۍ ډول ډول دندې لرې چې مهمې یې دادي:

- په ښارونو کې د واټونو پخول او د تم ځایونو جوړول.
- د پارکونو او تفریحي ځایونو جوړول.
- د مارکېټونو او د راکړې ورکړې د چارو تنظیم.
- د ښار د سمسورتیا لپاره په غونډیو کې د بوټو او نیالګیو کېنول.
- د ښار د سړکونو او کوڅو پاکول.
- له بار وړونکو لاریو، کورونو، د وکانونو او له ښاریانو څخه د محصول او صفایي اخیستل.

همدارنگه په ولایتونو او ولسوالیو کې په ښاروالۍ پورې تړلې ټولې چارې د ښاروالۍ لخوا پرمخ ځي، خو په لویو ښارونو کې د ځای د پراخوالي له امله، هره ښاروالۍ په ناحیو وېشل شوې ده چې هره ناحیه د خپلې سیمې اړوندې چارې سرته رسوي.

که څه هم په ښارونو کې د سمسورتیا او پاکوالي دنده د ښاروالۍ ده، خو بیا هم خلک باید د ښارونو په سمسورتیا، د سړکونو او کوڅو په پاکوالي او د مالیاتو او صفایي په ورکولو کې له ښاروالۍ سره مرسته وکړي. زموږ دنده ده چې د خپلو کورونو کثافات او اضافه توکي په هغو کثافت دانیو کې چې د ښاروالۍ لخوا په ټاکلو ځایونو کې اېښودل شوي دي واچوو. په پارکونو کې د تفریح په وخت چمنونه په پښو سره چیت او خراب نه کړو، همدارنگه د ونو او گلانو ښاخونه مات نه کړو، بلکه هغه وساتو او د خپل ښار په سمسورتیا کې نورهم زیار وباسو.

فعالیت

په ډلو کې د ښاروالۍ د دندو په اړه له یو بل سره خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د ښاروالۍ مهمې دندې کومې دي؟

۲- ښاري کثافت دانۍ د څه شي لپاره دي؟

۳-موږ باید د خپل کور خځلې چېرته واچوو؟

کورنۍ دنده

د ښار په سمسورتیا او پاکوالي کې د ښاروالۍ د دندو او د خلکو د مسؤولیت په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

پولیس

پوښتنه

ستاسو په آند، پولیس کومې دندې لري؟

پولیس دنده لري چې په ټول هېواد کې نظم او امن ټینګ کړي، ترڅو خلک د سولې او آرامۍ په فضا کې خپل ژوند په ډاډ سره تېر کړي.

څنګه چې پوهېږو، خلک له هرڅه زیات نظم او امن ته اړتیا لري، د پولیس دا دنده ده ترڅو هغه کسان چې قوانینو او مقرراتو ته درناوی نه کوي، د خلکو نظم او امن ګډوډوي او د ټولنیزو اخلاقو پر خلاف کارونه، لکه: غلا، بډې اخېستل، اختلاس، د ځمکو غصب، قاچاق او داسې نور ترسره کوي، ویې نیسي او د قانون منګولو ته یې وسپاري.

پولیس د خلکو د سوکالۍ او امن په خاطر ډېرې دندې پرغاړه لري، چې ځینې یې په لنډ ډول د بېلګې په توګه یادو:

- د خلکو د ځان او مال ساتنه.

- د دولتي ادارو او عامه تأسیساتو ساتنه.

- د بهرنیو مؤسسو او د سفارتونو ساتنه.

- د مواصلاتي لارو ساتنه.

موږ باید هروخت او په هرځای کې د سولې او امنیت د ټینګښت او د غوره ژوندانه لپاره له پولیسو سره مرسته وکړو او د خپل ځان، کورنۍ او د هېواد پر وړاندې خپل مسؤولیت ترسره کړو. همدارنګه د هغوی د اړوندو دادارو د تیلفون شمېرې له ځان سره ولرو چې د اړتیا په وخت کې ورته زنګ ووهو.

فعالیت

په ډلو کې لاندې پوښتنو ته ځوابونه ورکړئ.

لومړۍ ډله: پولیس څه دنده لري؟

دویمه ډله: پولیس کوم خلک څاري او نیسي یې؟

ځواب ورکړئ

۱- پولیس د کومو جرمونو مخنیوی کوي؟

۲- د پولیس دندې بیان کړئ؟

۳- خلک د پولیسو په وړاندې کوم مسؤولیتونه لري؟

کورنۍ دنده

که چېرته تاسو پولیس یاستۍ، کوم کارونه به ترسره کوئ؟ په دې اړه یو مطلب په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د ترافیک پولیس

پوښتنه

ستاسو په آند، د ترافیک پولیس څه دنده لري؟

د ترافیک پولیس د خلکو د خدمت او په ټولنه کې د نظم د راوستلو لپاره منځته راغلي دي.

د ترافیکو اداره د پلیو لارویانو او د نقلیه وسایلو د تلو راتلو د څارنې مسؤولیت پر غاړه لري او په ښارونو کې د نظم د راوستلو لپاره بېلابېلې دندې ترسره کوي، لکه:

- په څلور لارو کې د ترافیکي څراغونو روښانه کول، چې موټرونه په وارسره تیر شي.

-چلوونکي چې د ترافیکي مقرراتو څخه سرغړونه کوي، جریمه کوي یې او ترافیکي پېښو ته ځانونه رسوي. خلک هم دنده لري چې د ترافیک پولیسو سره مرسته وکړي، همدارنگه د ترافیکي مقرراتو سره بلدشي او هغې ته درناوی وکړي،

ترافيکي ځراغونو او د پليوتلوونکو اړوندو مقرراتو او نښو ته پاملرنه وکړي او د امنيتي کمربندونو څخه کار واخلي. څرنګه چې په کليو کې لږ خلک اوسيږي، نقليه ماشيني وسايل ستونزې نه پيدا کوي، په ښارونو کې د نقليه وسايطو زياتوالی او د هغوی تلل راتلل د خلکو لپاره ستونزې پيدا کوي.

که ترافيکي مقررات او لارښوونې مراعات نه شي، ډېر خطرونه او ستونزې رامنځته کيږي.

فعاليت

په ډلو کې د ترافيک پوليس د دندو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د ترافيک پوليسو درې ډوله دندې چې سرته يې رسوي بيان کړئ.

۲- د ترافيک پوليسو اداره د څه لپاره رامنځته شوې ده؟

۳- د ترافيک پوليسو په وړاندې زموږ څه دنده ده؟

کورنۍ دنده

د ترافيک پوليسو ادارې ته د اړتيا په اړه څوکرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

دریم څپرکی: کرنه

د څپرکي موخې:

- د کرنې په هکله معلومات ترلاسه کړي.
- له حبوباتو سره آشنا شي.
- صنعتي او طبي نباتات و پېژني.
- غلې او پلې لرونکي نباتات سره بېل کړای شي.
- د مېوو او سبو په ګټو پوه او ورسره مينه پيدا کړي.
- د کرنې او کرنيزو توليداتو د زياتوالي سره مينه پيدا کړي.

نولسم لوست

کرنه

پوښتنه: ستاسو په آند، څرنګه کولای شو، د کرنې توليداتو ته وده ورکړو.

افغانستان يو کرنيز هېواد دی چې اکثره خلک يې له پخوا زمانو څخه تر اوسه پورې په کښت او کرنه بوخت دي. د هېواد کابو $\frac{١}{٥}$ برخه کرنيزو ځمکو نيولې ده خو د کيمياوي سرو او د مرضونو ضد درملونه لږ کارول، د کرنې د زوړ سيستم کارول د اوبو د بندونو د نشتوالي او د اصلاح شوو زراعتي تخمونو د لږو کارولو له امله حاصلات لږ دي.

د پورتنيو لاملونو د ليرې کولو او د شاړو ځمکو د کرنې لپاره د اوبو د بندونو او ويالو جوړول، د کرنيزو ماشين آلاتو او له هغو اصلاح شوو تخمونو څخه ګټه اخېستل

چې زموږ د هېواد له اقليم سره برابر وي ، د حيواني او کيمياوی سرو کارول، د بزگرانو د اتحاديو جوړول، د نباتي ناروغيو سره مجادله، او د هېواد په کرنيزو چارو کې د دولت په ملاتړ سره به موږ د ښې کرنې ښتنان شو.

فعاليت

په ډلو کې د لاندې چوکاټ خالي ځايونه په خپلو کتابچو کې په ځېر سره بشپړ کړئ.

ځرنگه کولای شو چې کرنيزي چارې جوړې او حاصلات زيات کړو؟

د ماشين الاتو څخه گټه اخيستل.	د اصلاح شوو تخمونو کارول.	د اوبو لگولو د چارو سمون او د ويالو او بندونو جوړول.			؟

ځواب ورکړئ

۱- کوم کارونه دکرنې د ښه والي سبب گرځي؟

۲- کوم لاملونه، زموږ په هېواد کې دکرنې د حاصلاتو د لږوالي سبب گرځي؟

۳- د اوبو د بندونو جوړول په کرنه کې څه گټه لري؟

کورنۍ دنده

ستاسو په سيمه کې کومې غلې کرل کيږي؟ د هغو نومونه په خپلو کتابچو کې وليکئ.

حبوبات

پوښتنه

ستاسو په سمیه کې کوم ډول غلې کرل کیږي؟

زموږ د هیواد ښه او مناسبه هوا د هر ډول حبوباتو د کرلو لپاره برابره ده چې ځینې یې په لاندې توګه یادوو.

الف) غلې

غنم: غنم زموږ د هیواد خلکو اساسي خواړه جوړوي او په دوو ډولو کرل کیږي، یو یې اوبیز او بل یې للمي غنم دي.

-غنم: په عام ډول د کال پر دوو وختونو کې کرل کیږي، یویې د مني غنم او بل یې پسرلني غنم چې دسیندونو، کاریزونو او چینو په اوبو خړوبیږي او له ونو ښخه یې د څارویو د خوړو لپاره ګټه اخیستل کیږي.

-للمي غنم: للمي غنم د پسرلي په موسم کې د غرونو په لمنو، غونډیو او دښتو کې کرل کیږي.

جوار: جوار زموږ په هیواد کې وروسته له غنمو څخه په دویمه درجه کرل او مصرفیږي. همداراز له دانو څخه یې غوړ او له پاڼو او ټانټو څخه یې د څارویو د

خوړو لپاره ګټه اخېستل کېږي.

شولې (وريژې): وريژې د مصرف له نظره د خلکو د خوړو مهمه برخه جوړوي او زموږ په هېواد کې دوه ډوله دي. يو ډول يې نرۍ وريژې او بل يې غټې وريژې دي.

وربشې: په افغانستان کې ډول ډول وربشې د انسانانو او څارويو د خوړو توکو په حيث کرل کېږي.

ب) پلي لرونکي نباتات

له لوبيا، نخود، مې، نسک، باقلي، مشنګ، کلول، شاخل او داسې نورو څخه عبارت دي چې زموږ د هېواد په بېلا بېلو سيمو کې کرل کېږي.

لوبيا، سويا، نخود، نسک، مې، باقلي او مشنګ يې ډېر پروټين لري او زموږ خلک له هغه څخه د خوړو په توګه کار اخلي. کلول او شاخل په عمومي ډول د څارويو د خوراک لپاره په مصرف رسيږي.

فعاليت

په ډلو کې له حبوباتو څخه د ګټې اخيستنې په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د غلو د ډولونو نومونه واخلئ.

۲- د پلي لرونکو نباتاتو د ډولونو نومونه واخلئ.

۳- ستاسو په سيمه کې غنم په کوم موسم کې کرل کېږي؟

کورنۍ دنده

هغه حبوبات چې ستاسو په سيمه کې کرل کېږي په خپلو کتابچو کې يې نومونه وليکئ.

یوویشتم لوست

صنعتي او طبي نباتات

پوښتنه

ستاسو په آند کومو نباتاتو ته صنعتي نباتات وايي؟

زموږ په هېواد کې سربېره پر غلو ،صنعتي بوټي، لکه: پومبه، چغندر، گني او داسې نور هم کرل کېږي چې په صنايعو کې د اومو توکو په توگه مصرفېږي.

پومبه: پومبه له ډېر پخوا څخه زموږ په هېواد کې کرل کېږي او د جامو لپاره ورڅخه گټه اخستله کېږي. د پومبې کښت گرمې هوا او ډېرو او بو ته اړتيا لري. زموږ په هېواد کې پومبه دکندز، بغلان، تخار او بلخ په ولايتونوکې ډېره او د کاپيسا او ننگرهار ولايتونو کې په لږه اندازه چې دسيمې د خلکو اړتياوې پوره کوي کرل کېږي.

چغندر: چغندر هم د افغانستان له پخوانيو نباتاتو څخه دي چې د پومبې په څېر تودې هوا ته اړتيا لري. هغه مهال چې د بغلان د قندو فابريکه جوړه شوې نه وه، چغندر زموږ په هېواد کې په لږه اندازه کرل کېدل، خو د بغلان د قندو فابريکې د کار په پيلدو سره د قند لرونکو چغندرو کښت د کندز او بغلان په ولايتونو کې زيات شو.

گني: دگنيو اصلي مرکز هندوستان دی. گني قندي مواد لري چې بوره ورڅخه جوړېږي. گني په هغه ځمکه کې چې توده او نمجنه هوا او ډېرې اوبه ولري ښه حاصل ورکوي. دگنيو د کرلو تر ټولو ستر ځايونه د ننگرهار، کونړ، بغلان ولايتونه او دهېواد نورې سيمې چې تود او نمجن اقليم لري، دي.

دافغانستان طبي نباتات: زموږ گران هېواد افغانستان چې په معتدله سيمه کې پروت دی، زيات شمېر طبي بوټي يې په بېلابېلو سيمو کې راشنه کېږي چې څه نا څه يې د هېواد په د ننه کې د خلکو له خوا په دوديز طبابت کې کارول کېږي، لکه: سپيرکی، باديان، زرشک، د بابوني گل، زوف، سپيغول او داسې نور او د دې طبي بوټو يو څه برخه، لکه: خوږه وله، زعفران، زيره او نور له هېواد څخه بهر صادرېږي. تېل لرونکي نباتات، لکه: کونځلې، شړشم، زغر او نور هم زموږ په هېواد کې کرل کېږي.

فعاليت

په ډلوکې د لوست په مهمو ټکو باندې بحث وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- پومبه د هېواد په کومو ولايتونو کې ډېره کرل کېږي؟

۲- د چغندرو او گنيو د کښت سيمې معرفي کړئ؟

۳- د هېواد کوم طبي بوټي بهر ته صادرېږي؟

کورنۍ دنده

د صنعتي نباتاتو د گټو په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

میوې

پوښتنه

ستاسو په فکر مېوې څه اهمیت لري؟

زموږ د هېواد هوا باغدارۍ ته برابره ده. زموږ زیاتره خلک په باغدارۍ بوخت دي. مېوې د ویټامینونو او منرالونو سرچینه ده او په هېواد کې د کرنیزو مهمو تولیداتو له جملې څخه شمېرل کېږي. د افغانستان مشهورې مېوې انګور، مڼې، ناک، انار، آلو، آلوبالو، شفتالو، آلوبخارا، ګیلاس، توت، شاه توت، بادام، پستې، جلغوزي، انځر، زیتون، زردآلو، بهي، سنځلې، عناب، خټکي، هندوانې، نارنج، لیمو، مالټې، سنترې، کینو او داسې نورې دي.

هرکال یوه زیاته اندازه افغاني مېوې چې د جنس، خوند او ډولونو له اړخه نړۍ کې بې ساري دي وچې او تازه بهرته صادرېږي.

د نیالګیو کېنول، د میوه لرونکو ونو او باغونو څخه ښه مراقبت او ساتنه د ښوالي

د تولیداتو د ودې سبب کېږي او د ژوندانه د ښه ښیرازه چاپېریال او د پاکې هوا د منځ ته راتګ سبب ګرځي.

فعالیت

په ډلوکې دهغو مېوو د ډولونو په اړه چې زموږ په هېواد کې پیدا کېږي، بحث وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- کومې مېوې له هېواد څخه بهرته صادرېږي؟

۲- مېوې د کومو شیانو سرچینه ده؟

۳- د باغونو ښه ساتل څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

ستاسو په سیمه کې چې د مېو و کوم ډولونه موجود دي،په خپلو کتابچو کې یې نومونه ولیکئ.

سابه

پوښتنه

فکر وکړئ، ستاسو په سیمه کې کوم ډول سابه کرل کیږي؟

د افغانستان هوا د سبو د کرلو لپاره برابره ده. سابه د مېوو په څېر د ویټامینونو او منرالونو سرچینه ده چې کچالو، توربانجان، رومیان، گازرې، ټیپر، ملۍ، پیاز، هوگه، لبلبو، کدو، بادرنگ، ترايي، کرم، گلپي، بينډۍ، کاهو، مرچک او داسې نور یکې شامل دي، په افغانستان کې کرل کیږي او زموږ خلک په ورځنيو خوړو کې ور څخه گټه اخلي، د یادونې وړ ده چې د شفتلو او رشقې کرل هم زموږ په هېواد کې دود دي او په عمومي ډول د څارويو د خوراک لپاره هم تازه او هم وچ (دبېدې په شکل) کارول کیږي. شفتل او رشقه له هوا څخه نایتروجن اخلي، د

رېښو په واسطه يې ځمکې ته ورکوي چې په دې ترتيب سره ځمکې ته قوت ورکوي او د راتلونکي کال لپاره يې کرلو ته چمتو کوي.

مور او تاسو بايد هره ورځ له خامو او پخو سبو څخه ډېره ګټه واخلو، ځکه چې سابه د ويټامينونو او منرالونو سرچينه ده او زمور د بدن د روغتيا او سلامتۍ لپاره ډېر ګټور دي.

فعاليت

د سبو د اقتصادي او حياتي اهميت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- سابه د کومو شيانو سرچينه ده؟

۲- د سبو د ډولونو نومونه واخلئ.

۳- کوم سابه پاخه خوړل کېږي؟ نومونه يې واخلئ.

۴- د شفتلو او رشقې کرل د کرنيزو ځمکو لپاره څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

د هغو سبو ډولونو ليست چې ستاسو په سيمه کې کرل کېږي، جوړ او په خپلو کتابچو کې يې وليکئ.

د څپرکي موخې:
- د مالدارۍ په ارزښت او مفهوم به پوه شي.
- د پسونو او غویانو د روزنې او ساتنې هدف پوه شي.
- د آسونو او اوښانو ګټه اخیستنه تشریح کړای شي.
- د چرګانو او کبانو د فارمونو د ودې او پراختیا سره مینه پیدا کړي.

څلرویشتم لوست

مال ساتنه

پوښتنه: ستاسو په فکر، په افغانستان کې څو ډوله اهلي څاروي روزل کېږي؟

زموږ په هېواد افغانستان کې ډول ډول وحشي او اهلي څاروي ژوند کوي. اهلي څاروي، لکه: غوايي، اوښان، آس، وزې، قچر، خر، غژګاو او داسې نور دي.
وحشي څاروي، لکه: زمری، پړانګ، سورلنډی، شرمښ، غرڅه، هوسۍ، ګیدړ، سوی، بیزو، یګه، شکونړ او داسې نور دي.
همدارنګه زموږ په هېواد کې کورني مرغان، لکه: چرګان، هیلۍ، فیل مرغ، کفترې او داسې نور ډېر دي ، صحرايي مرغان، لکه: زرکان، صحرايي چرګ، چنچڼه، سیسۍ، زاڼې، صحرايي هیلۍ، بلبل، کارغه، باز، باښه، عقاب، ټپوس او داسې

نور شته.

اهلي ځاروي په کرنيزو چارو، د مالونو په لېږد رالېږد، د کورنيو د اقتصاد د لوړوالي، د غوښو او لبنياتو، لکه: شېدو، مستو، کوچو، غوړيو، شړومبو، پنېر او داسې نورو ګټو لپاره ساتل کېږي.

فعاليت

د اهلي او وحشي ځارويو د اهميت په اړه په ډلو کې سره خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- ستاسو په سيمه کې کوم ډول اهلي ځاروي روزل کېږي؟ نومونه يې واخلئ.

۲- تاسو چې په کومه سيمه کې ژوند کوئ د هغې په غرونو او دښتو کې کوم ډول وحشي ځاروي پيدا کېږي؟

۳- کورني او صحرايي مرغان يو له بل سره څه توپير لري؟

کورنۍ دنده

ستاسې په سيمه کې چې کوم صحرايي او کورني ځاروي ژوند کوي نومونه يې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

پسونه

پوښتنه

څه فکرکوئ، ستاسو په سیمه کې څو ډوله پسونه شته؟

د افغانستان اوبه هوا او ځمکه د پسونو د روزنې لپاره ډېره مناسب ده له همدې امله د افغانستان خلک پر کرنې سربېره مالونه هم ساتي. زموږ کوچي هېوادوال د څارویو، په ساتلو بوخت دی. په ژمي کې تودو سیمو او په اوړي کې سړو سیمو ته ځي. زموږ په هېواد کې بېلابېل سیمه ییز پسونه، لکه: قره قل، هزاره ګی، بلوچي، ترکي (قطغني)، هراتي، بادغیسي، غلجايي (کندهاري) او داسې نور روزل کېږي.

په افغانستان کې د پسونو روزل او ساتل ډېر اقتصادي او سوداګریز تجارتي ارزښت لري. د پسونو له غوښو، شیدو، پنیر، مستو چې د ویټامینونو پروټینونو مهمه سرچینه ده، ډېره ګټه اخیستل کېږي.

له وړیو څخه یې غالۍ، ټغر، شړۍ، دستکشې، جورابې او وړین ټوکران او لمڅي جوړېږي او یو شمېر یې بهرته هم استول کېږي، د قره قل پوستکي زموږ د هېواد له مهمو صادراتي توکو څخه دي. وړۍ، پوستکي او کولمې یې هم بهرته استول کېږي. د هېواد په غرنیو سیمو کې وزې ډېرې روزل کېږي چې د هغوی له غوښو، وژغونو، شېدو او مستو څخه یې ګټه اخیستل کېږي.

د پسونو په روزلو کې باید تل له تجربه لرونکو کسانو او ترنرانو له مشورو څخه ګټه واخېستل شي.

په بهرنیو هېوادونو کې پسونه په فارمونو کې ساتل کېږي. دغه طریقه باید زموږ په هېواد کې هم دود شي.

فعالیت

په ډلو کې د وزو او پسونو د اهمیت په اړه بحث وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- لبنیات چې د ویټامینونو او پروټینونو سرچینه ده، کوم دي؟

۲- د وزو او پسونو اقتصادي اهمیت بیان کړئ؟

۳- که پسونه مو ناروغ شي، باید څه وکړو؟

کورنۍ دنده

د وزو او پسونو د غذايي ارزښت په اړه په خپلو کتابچو کې یوه مقاله ولیکئ.

غوايي

پوښتنه

ستاسو په آند، د غويانو ساتل د کورنيو په اقتصاد کې څه اهميت لري؟

غوايي د کورنيو ژويو له ډلې څخه دي چې خلک يې په کورونو او فارمونو کې ساتي. له غويانو څخه په قلبه کولو، د مالونو په لېږد رالېږد کې ګټه اخلي او همدا راز د هغو له غوښو، شيدو او مستو څخه په خوراکي توکو کې ګټه اخيستل کېږي.

غوايي بېلابېل ډولونه لري، لکه کوچنۍ لرونکې غوايي، چې د هېواد په سهيل ختيځو او سهيل لوېديځو سيمو کې روزل کېږي. مېښې د هېواد په ختيځو او

سهیلي سیمو او غژګاو په شمال ختیځه سیمه د بدخشان په (پامیر) کې روزل کیږي.

غوایي د کورنیو په اقتصاد کې ډېر اهمیت لري، ځکه خو لازم دي چې په ټاکلي وخت هغو ته اوبه او واښه ورکړل شي او هم یې د استوګنې ځای هره ورځ پاک او وچ اوسي او کله چې ناروغ شي باید روغتیایي کتنځي ته بوتلل شي او همدا راز باید د هغوی اصلاح شوي نسلونه په فارمونو کې وساتل شي.

فعالیت

په ډلو کې د غویانو د اقتصادي اهمیت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱-غویان د کومو موخو لپاره ساتل کیږي؟

۲-کوپې لرونکي غویان د هېواد په کومو سیمو کې ساتل کیږي؟

۳- غژګاو د هېواد په کومو سیمو کې روزل کیږي.

کورنۍ دنده

د غویان د اقتصادي اهمیت په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

آس

پوښتنه

څه فکر کوئ، ستاسو په سیمه کې آس دڅه لپاره روزل کېږي؟

آریاییان لومړني خلک وو چې آس یې اهلي کړ. په عمومي توګه زموږ په هېواد کې دري جنسه آسونه شته دي.

۱- قطغني آس: ډېر د بغلان، تخار، کندز، فارياب، سرپل، جوزجان او بلخ په ولايتونوکې روزل کېږي چې متوسط او برابر اندام، چټک رفتار او تېز مزاج لري.

۲- ترکمني(مزاري) آس: ډېر د مزارشريف او قطغن په سيموکې پيداکېږي. او د قطغني آسونو په پرتله غټ او جګ دي.

۳- د هراتي جنس آس: يوازې د سورلۍ لپاره دی چې ښه برابر اندام او ښه رفتار لري، خو د قطغني آس په پرتله چټک او تند خويه نه دي ملا، نس، پښې او

غاړه يې اوړده ده.

له آس څخه په سورلۍ، وزلوبه، ګادۍ او نيزه و هلو کې ګټه اخيستل کېږي، خو هغه آس چې د مالونو په ليږد را ليږد کې ورڅخه کار اخيستل کېږي، يابو ورته ويل کېږي.

آسونو ته بايد په جګو آخورونو کې وابنه ورکړل شي او د ساتلو ځای يې پاک وي او هم بايد د هغو د روزنې او د نسل د ښه والي لپاره له تجربه لرونکو خلکو او وترنرانو سره مشوره وشي د آسونو نعلونو ته بايد تل پاملرنه وشي.

فعاليت

په ډلو کې د آسونو د اهميت په اړه بحث وکړئ

ځواب ورکړئ

١- زموږ په هېواد کې د آسونو څو جنسه شته دي؟

٢- قطغني آس زموږ د هېواد په کومو ولايتونو کې ساتل کېږي؟

٣- د هراتي جنس آس څخه د څه لپاره کار اخيستل کېږي؟

کورنۍ دنده

د وزلوبې په اړه يو مطلب په خپلو کتابچو کې وليکئ.

اوبښ

پوښتنه

څه فکر کوئ، له اوبښ څخه د څه لپاره کار اخېستل کېږي؟

اوبښ له اهلي څارویو څخه دی چې په افغانستان کې له پخوا زمانو څخه د سوداګریزو مالونو د لېږد را لېږد لپاره ساتل کېږي. په افغانستان کې دوه ډوله اوښان (یوکوپي او دوه کوپي) شته. یو کوپي اوښ ته عربي هم وايي له دوه کوپي اوښ څخه ګړندی دی او په ډېرو برخو کې ورڅخه کار اخېستل کېږي.

دوه کوپيز اوښ ته بلخي اوښ هم وايي او له یو کوپيز اوښ څخه پیاوړی دی.

څرنګه چې اوښ د اوبو او خوراک پرورانديې ډېر مقاومت لري، نو د صحرا د بېړۍ په نامه هم یادېږي. کوم وخت چې سوداګریزو کار وانونو د وریښمو د مشهورې

لارې د چين او هند تر منځ د افغانستان له لارې څخه د اروپا خواته تګ راتګ کاوه. له اوښانو څخه په کار اخېستل کيده، خو نن د لېږد رالېږد د ماشيني وسايطو د ډېروالي له امله د هغو اهميت کم شوی دی او يوازې کوچيان ورڅخه د مالونو په لېږ رالېږ د کې کار اخلي او له وړيو، غوښو او شيدو څخه يې هم ګټه اخېستل کېږي. د اوښانو د نسل د زياتوالي لپاره د ښه نسل رواجول او د هغو د ساتلو طريقه اړينه ده، ترڅو تل له تجربه لرونکو خلکو او د حيواني کلينيکونو د دوکتورانو له لارښوونو څخه ګټه واخېستل شي.

فعاليت

په ډلو کې د اوښانو د اهميت په اړه خبرې و کړئ.

ځواب ورکړئ

۱- په افغانستان کې څو ډوله اوښان شته دي؟

۲- له اوښانو څخه څه ګټې اخېستل کېږي؟

۳- اوښ ته ولې د صحرا بېړۍ وايي؟

کورنۍ دنده

د اوښانو د اقتصادي او غذايي اهميت په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د چرګانو فارمونه

پوښتنه

ستاسو په آند، آیا د چرګانو د ساتلو په اړه څه ویلای شئ؟

چرګ د کورني الوتونکو له ډلې څخه دی، چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې ساتل کېږي. خلک چرګان دهګیو او غوښو لپاره روزي او ساتي يې د چرګانو غوښې او هګۍ، د پروټين او راز راز ویټامینونو لرونکي دي، چې د انسان د روغتیا لپاره ډېر ګټور دي. په افغانستان کې چرګان په فارمونو کې ساتل او روزل کیږي. له غوښو او هګیو څخه يې د هېواد په دننه کې ګټه اخیستل کېږي او بهرته هم صادریږي چې له دې څخه ډېره ګټه لاسته راځي. چرګان دوه ډوله دي: یو ډول يې د هګیو لپاره، او بل ډول يې د غوښو لپاره روزل کېږي. هغه چرګان چې په کورونو کې ساتل کېږي د کورني چرګانو په نامه یادیږي چې

ښکلي او ډول ډول رنګونه لري. هغه چرګان چې په فارمونوکې روزل کېږی زیاتره یې سپین رنګ لري. د چرګانو روزل او ساتل د کورنیو او هېواد د اقتصاد په پیاوړتیا کې ښه رول لري. له دې کبله باید د چرګانو روزلو ته پاملرنه وشي. د هغو دانه او اوبه باید پاک وي. همدارنګه د اوسیدو مناسب ځای ولري او تل په کې د ناروغیو ضد درمل وشیندل شي، په خپل وخت سره واکسین شي ترڅو ناروغه نه شي. د چرګانو د ساتلو او روزلو لپاره باید له وترنرانو او تجربه لرونکو خلکو سره مشورې وشي. موږ باید د چرګانو ساتلو او روزلو ته پاملرنه وکړو او د چرګانو د فارمونو په پراختیا او رواجولو کې زیار و باسو.

فعالیت

په ډلو کې د چرګانو دګټو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د چرګانو د فارمونو جوړول څه ګټه لري؟

۲- چرګان څو ډوله دي؟

۳-له چرګانو څخه څه ډول ساتنه او څارنه وکړو؟

کورنۍ دنده

د چرګانو د فارمونو د اقتصادي اهمیت په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د كبانو فارم

پوښتنه

څه فکر کوئ، زموږ په هېواد کې د کبانو د روزلو فارمونه شته دي؟

کبان د سړې وینې لرونکو حیواناتو له ډلې څخه دي چې د اوبو په خاص چاپېریال کې، لکه: یخو، تودو، تروو او خوږو اوبو کې ژوند کوي. کبان په آزاد ډول په اوبیز چاپېریال، لکه: په سمندرونو، سیندونو، جهیلونو او نورو کې ژوند کوي.

څرنګه چې د کبانو غوښې ډېر اهمیت لري د هغوی په روزلو کې ډېر بدلونونه راغلي دي. اوس کبان په فارمونو کې هم روزل کېږي. زموږ د هېواد په سیندونو او جهیلونو کې هم راز راز کبان، لکه: شیرماهي، لقه ماهي، خالداره ماهي او نور ژوند کوي.

د برښنا د بندونو د پروژو جوړېدل، په درونټې، سروبي، کجکي، کوکچې او نورو کې نه یوازې د برښنا د تولید لپاره بلکې د نورو زیاتو بېلابېلو موخو لپاره جوړشوي دي چې له هغې څخه د کبانو روزنه هم ده.

په دې وروستيو وختونو کې د کرنې وزارت او مسلکي خلکو په مرسته د کبانو د روزنې په برخه کې کوښښ روان دی، د کبانو د روزنې فارمونو ته د هېواد په ختيځو شمالي او جنوب لويديځو ولايتونو کې په بېلو بېلو کچو پراختيا ورکړشوې ده چې شمېر يې (۳۵۰)فارمونو ته رسيږي. او کلنۍ توليدات يې نږدې (۱۵۰۰) ټنه دي. دا فارمونه د خلکو د اړتيا وړ حيواني پروټينونو لپاره بسنه نه کوي. پخوا به يوازې په سيندونو کې کبان نيول کېدل، خو اوس ډېر کبان له فارمونو څخه لاس ته راځي.

د کب غوښه د سپينو غوښو له ډول څخه ده چې د بدن د اړتياوړ پروتين، ويټامينونه، او مالګې لري. غوړ او کلسترول يې لږ دي. څرنګه چې د کبانو روزل د خلکو په اقتصاد کې ډېر اهميت لري، نو له دې کبله لازمه ده چې زموږ په هېواد کې د کبانو فارمونو ته ډېره وده ورکړشي ترڅو له يوې خوا خلکو ته د کار زمينه برابره شي او له بلې خوا د فارم لرونکو اقتصاد لوړ شي.

فعاليت

په ډلو کې د کبانو د غوښې د اهميت او د کبانو د ډولونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- کبان په کومو اوبو کې ژوند کولای شي؟

۲- د کبانو د ډولونو نومونه واخلئ؟

۳- د کبانو غذايي اهميت بيان کړئ؟

کورنۍ دنده

د کبانو د اقتصادي اهميت په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ.

پنځم څپرکی: صنعت

د څپرکي موخې:

- د صنایعو په ارزښت پوه شي.
- د غالیو د اوبدلو په اقتصادي اهمیت پوه شي.
- خامک ګنډنه او د څرمنو صنایع تشریح کړای شي.
- د ټولنې په پرمختګ کې د سمنټو د تولید، د سپکو صنایعو، د تورو او رنګه صنایعو، د حجارۍ او ترکاڼۍ د کارخانو اهمیت تشریح کړای شي.
- د صنعت د پرمختګ او پراختیا سره یې مینه او علاقه زیاته شي.

یو دیرشم لوست

د صنایعو اهمیت

پوښتنه: ستاسو په فکر، صنایع څه اهمیت لري؟

صنعت یو تولیدي فعالیت دی چې د لاس او یا ماشین په واسطه ترسره کېږي. چې موخه یې د خلکو د اړتیاوو د پوره کولو لپاره له اومو او لومړنیو توکو څخه د مالونو او شیانو جوړول دي، لکه: کاني، کرنیز، مالداري او کیمیاوي توکي.

د صنایعو، په ځانګړې توګه د ماشیني صنایعو اهمیت په دې کې دی چې په لږ وخت کې د زیاتو اومو موادو شکل ته بدلون ورکوي او کیفیت او ارزښت یې پورته وړي.

زموږ خلک له پخوا څخه په کوچنيو دستګاوو کې د لاسي صنايعو په توليداتو کې بوخت دي. ډول ډول فرشونه، جامې او د اړتياوړ شيان، لکه: غالۍ، ليمڅي، ټغرونه او داسې نور شيان جوړوي.

زموږ په هېواد کې د ډېرو کانونو، د ډول ډول کرنيزو حاصلاتو، مالدارۍ او د ډېرې بشري قوې د لرلو پر اساس کېداى شي چې د صنايعو د منځ ته راتګ او پرمختګ لپاره ښې زمينې برابرې شي.

دولت هم بايد د ملي صنايعو د منځته راتګ او ودې لپاره، اسانتياوې برابرې کړي، ترڅو زموږ خلک په کار بوخت شي او زياته اندازه اړين توکي په هېواد کې توليد شي.

فعاليت

په ډلو کې د ماشيني صنايعو د اهميت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- صنعت تعريف کړئ؟

۲- د ماشيني صنايعو اهميت بيان کړئ؟

۳- اومه صنعتي توکي، څه ته وايي؟

کورنۍ دنده

د هغو صنعتي توکو ډولونه چې ستاسو په سيمه کې توليدېږي نومونه يې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

لاسي صنايع

پوښتنه

څه فکر کوئ، لاسي صنايع د کورنيو په اقتصاد کې څه اهميت لري؟

هغه صنايع چې په هغې کې د انسان د لاسي مهارت او وړو او ساده ماشينونو څخه کار اخېستل کېږي، لاسي صنايع ورته ويل کېږي. چې هغه نساجي صنعت، د ګنډلو صنعت، د وړېښمو د اوبدلو صنعت، د تارونو د وړېشلو صنعت، د چرمګرۍ صنعت، ترکاڼي، مسګري، آهنګري، زرګري، حکاکي او داسې نور صنايع دي، د دې صنايعو زياته برخه په مستقيمه توګه د خلکو د ژوند د اړتياوو لپاره په مصرف رسيږي.

لاسي صنايع د کرنې او مالدارۍ سره نږدې اړيکې لري، ځکه زياتره د صنايعو اومه توکي له نباتاتو، لکه: پومبې، کتان، وړېښمو او له حيواني محصولاتو، لکه:

پوستکو، وړیو او داسې نورو څخه لاسته راځي. زموږ په هېواد کې سپڼسین (نخي)، وړین او د وریښمو ډول ډول توکي، لکه: غالۍ، ټغر، سطرنجۍ، لونګۍ او لیمځي جوړېږي او له لوښو څخه پوزي اوبدل کېږي.

د دولت پاملرنه او د تجربو تبادله د لاسي صنایعو د پراختیا لپاره زمنیه برابروي او د لاسي صـنایعو تولیدات د هېواد اقتصاد پورته وړي.

فعالیت

په ډلو کې د لاسي صنایعو د اهمیت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د لاسي صنایعو زیاتره اومه توکي له څه شي څخه لاسته راځي؟

۲- لاسي صنایع د کرنې او مالدارۍ سره څه اړیکه لري؟

۳- د لاسي صنایعو د ډولونو نومونه واخلئ.

کورنۍ دنده

د هغو لاسي صنایعو په اړه چې ستاسو په سیمه کې دود دي، څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

غالۍ اوبدل

پوښتنه

ستاسو په آند، د غالۍ اوبدلو د صنعت وده او پراختیا زموږ د هېواد په اقتصاد کې څه اغېزه لري؟

د غالۍ اوبدلو صنعت په افغانستان کې اوږده مخینه لري. غالۍ اوبدل زموږ د هېواد له ډېر مهم صنعت څخه ده، افغاني غالۍ د جنسیت، دوام، رنګ او ډیزاین له پلوه نړیوال شهرت لري، له غالۍ څخه چې هرڅومره کار واخیستل شي په هماغه کچه یې قیمت پورته ځي. افغاني غالۍ،لکه: د آقچې غالۍ، دولت آبادۍ، کندزۍ، مروي یا موري، قزل اياقي، بلوڅي او داسې نورې. د هېواد په دننه او بهرکې ډېر پیردونکي لري.

د ټغر اوبدلو صنعت هم د افغانستان په ډېرو ځایونو کې دود لري، ډېر ښه ډول

يې قاقمه يې ټغر دی چې په مزار شريف، سرپل او جوزجان کې اوبدل کېږي.

د غاليو اوبدلو پراختيا زموږ د هېواد او د کورنيو په اقتصاد کې ډېر رول لري.

.

فعاليت

په ډلو کې د غالۍ د اقتصادي اهميت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- زموږ د هېواد د غاليو د مشهورو ډولونو نومونه واخلئ.

۲- افغاني غالۍ له کوم پلوه ډېر شهرت لري؟

۳- افغاني غالۍ کوم ځای ته صادرېږي؟

کورنۍ دنده

د غاليو د اقتصادي اهميت په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ.

چمیاري

پوښتنه

ستاسو په آند، د چمیارۍ د صنعت وده او پراختیا د کورنیو او ټولنې په اقتصاد کې څه رول لري؟

د چمیارۍ او بوټ ګنډلو صنعت د لاسي صنایعو له ډلې څخه دی چې له پخوا څخه زموږ په هېواد کې دود لري. له څرمنې څخه بوټان، پوستین، پوستینچه، د اوبو مشک او د څارویو لپاره زین، تنګ (د زین ترلو رسۍ)، واګي (لګام) او افسار (ترسرۍ) جوړوي.

دې صنعت نن زموږ په هېواد کې پرمختګ کړی دی. له څرمنې څخه ډول ډول بوټونه، جمپرونه، بکسونه، لاسي بکسونه او داسې نور شیان جوړېږي. دا کار عموماً په وړو او لویو دستګاوو کې ترسره کېږي او د خلکو اړتیاوې تریوه

حده پوره کوي.

د چمیارۍ او بوټ ګنډلو د صنعت وده نه یوازې دا چې د کورنیو په اقتصاد کې زیات اهمیت لري، بلکې د ټولنې د اقتصاد په پرمختګ کې هم ډېر ارزښت لري.

فعالیت

په ډلو کې د چمیارۍ د اقتصاد د اهمیت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د چمیارۍ صنعت د کومو صنایعو له ډلې څخه دی؟

۲- له څرمنې څخه کوم شیان جوړیږي؟

۳- له څرمنې څخه د څارویو لپاره کوم شیان جوړیږي.

کورنۍ دنده

د چمیارۍ د صنعت د اهمیت په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

خامک ګنډل

پوښتنه

ستاسو په آند، د خامک ګنډلو زده کول د ټولنې او د کورنیو په اقتصاد کې څه اهمیت لري؟

دا صنعت ډېر ډولونه، لکه: خولۍ ګنډل، یخن ګنډل، دستمال ګنډل، پردې ګنډل او داسې نور لري.

خامک ګنډل هم په لاس او هم د ګلدوزۍ د ماشینونو په واسطه ګنډل کیږي چې د یخن ګنډلو، څادر ګنډلو، پایڅې ګنډلو او د میز د سر دستمالونو د ګنډلو څخه عبارت دي، چې د هېواد په دننه او بهر کې ډېر اخیستونکي لري.

خامک ګنډل (د ستنې ګنډل) زموږ د هېواد یو له پخوانیو صنعتونو څخه دی، دا صنعت هم د نورو صنعتونو په څېر ارزښتناک دی چې د هغې وده او پراختیا د

هېواد او د کورنيو د اقتصاد د لوړوالي لامل گرځي.

فعاليت

په ډلو کې د خامک گنډلو د صنعت د ډولونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د خامک گنډلو د ډولونو نومونه واخلئ.

۲-خامک گنډل دکورنيو د اقتصاد په ښه والي کې څه اهميت لري؟

۳- د خامک گنډلو صنعت د څه شي په واسطه ترسره کېږي؟

کورنۍ دنده

ستاسو په سيمه کې کوم ډول خامک گنډل دود دي؟ په دې اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

ماشيني صنايع

پوښتنه

ستاسو په فکر، زموږ په هېواد کې کوم ماشيني محصولات توليدېږي؟

ماشيني صنايع په لږ وخت کې ډېرو صنعتي اومو توکو ته په ښه ډول بدلون ورکوي اوهغه د خلکو د گټې اخيستنې لپاره برابروي. څرنگه چې په تېرو لوستونو کې راغلي دي چې زموږ هېواد يو کرنيز هېواد دی، نو ماشيني صنايعو هم زموږ په هېواد کې د اوبو او حرارتي برېښنا په توليد سره سم په مرکز او ولايتونو کې په فعاليت پيل کړی دی.

په (۱۳۲۵) لمريز کال کې زموږ هېواد کې د ۳۹۱ وړو او غټو فابريکو فعاليت کاوه او د هېوادوالو د اړتيا وړ محصولات يې توليدول.

اوس هغه فابريکې بيارغول شوي او يو شمېر نورو يې اوس نوی کار پيل کړی دی.

اوس د هېواد په مرکز او ولایتونو کې(۹) صنعتي پارکونه جوړشوي دي چې (۵۸۰)تولیدي شرکتونه پکې فعالیت کوي او په زرګونو هېوادوالو ته یې د کار زمینه برابره کړې ده.

په دې صنایعو کې د کانونو د راوېستلو، کیمیاوي صنایعو، سپکو صنایعو، لکه: د ورېښمو تولیدات، نخي صنایع، د غذایي توکو صنایع، د ممیزوپاکولو، د خوړلو د مالګې، کنګل، کوکاکولا، فانتا، نباتي غوړیو، د ډوډۍ محصولات، شیریني او داسې نور شامل دي.

فعالیت

په ډلو کې د هېواد د ماشیني تولیداتو د ډولونو په اړه سره خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د ماشیني صنایعو ځانګړتیاوې بیان کړئ.

۲- زموږ په هېواد کې څو صنعتي پارکونه فعالیت لري؟

۳- د هېواد د ماشیني صنایعو د محصولاتو ډولونه بیان کړئ.

کورنۍ دنده

د کورني صنایعو د تولیداتو په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

د نساجيو او اوبدلو فابريکه

پوښتنه

ستاسو په آند، زموږ په هېواد کې کوم صنعت ډېره وده کړې ده؟

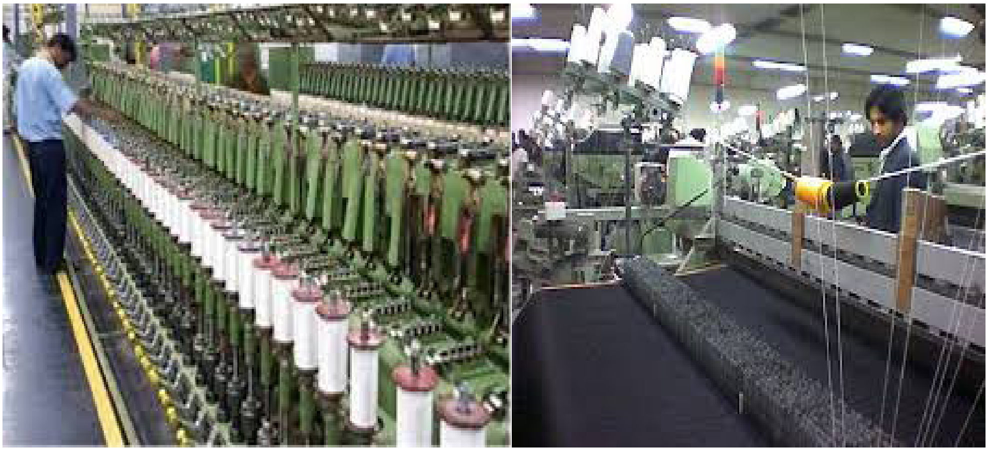

د نساجيو او اوبدلو فابريکه هغه ځای دی چې په هغې کې د نخي، سنډي، وړيو او د ورېښمو ټوټې توليد او اوبدل کېږي.

په افغانستان کې د اوبدلو بېلابېل ډولونه، لکه: د نخي، وړيو، د ورېښمو ټوټې او داسې نورې دود دي. د نساجي صنعت د سپکو صنايعو يوه برخه ده. ماشيني نساجي د لومړي ځل لپاره په ۱۳۳۲ لمريز کال د کاپيسا ولايت په گلبهار کې جوړه شوه. زموږ د هېواد د اوبدلو فابريکې، لکه: د بگراميو نساجي فابريکه، د گلبهار نساجي، د پلخمري نساجی، جبل السراج، د کندهار د وړيو اوبدلو فابريکه، د پلخمري د وړيو اوبدلو فابريکه او د څرخي پله له فابريکې څخه عبارت دي.

دې صنعت به په بنه او چټک تولید سره زموږ د خلکو اړتیاوې پوره کولې؛ خو په دې وروستیو کې دغه صنعت زیات زیانمن شوی دی.

دولت او خصوصي سکتور کوښښ کوي چې د اوبدلو صنعت ته د ودې او پرمختګ زمینه برابره کړي، ترڅو له یو پلوه کورني تولیدات وده وکړي او له بلې خوا خلکو ته کسب او کار پیدا شي   د هېواد اقتصاد به پورته ولاړشي او د بهرنیو توکو د واردولو څخه به مخنیوی وشي.

فعالیت

په ډلو کې د اوبدلو صنعت په اړه یو له بل سره خبرې اترې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د نساجیو صنعت تعریف کړئ؟

۲- د اوبدلو او نساجیو په فابریکو کې کوم توکي اوبدل کېږي؟

۳- اوبدل د خلکو او هیواد لپاره څه ګټه لري؟

کورنۍ دنده

د اوبدلو په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د درملو جوړولو صنعت

پوښتنه

ستاسو په آند، د درملو جوړولو صنعت څه اهمیت لري؟

درمل له هغې اندازې کیمیاوي موادو څخه عبارت دي چې د بدن د وزن او عمر په اساس د ټاکلي وخت لپاره د متخصصو ډاکټرانو په واسطه ناروغانو ته توصیه کیږي او بېلابېل ډولونه لري،لکه: ګولۍ، شربت، کپسول، ستنې (پیچکاری) مرهم او داسې نور.

زموږ د هېواد خلک له پخوا وختونو څخه تر نن پورې د ناروغیو د درملنې لپاره د تجربه لرونکو کسانو په مشوره له طبي بوټو او مېوو څخه د دوا په توګه کار اخلي او هم د درملنې لپاره یوناني طبیبانو او ډاکترانو ته ورځي.

زموږ په هېواد کې لومړنۍ فابریکه چې ډول ډول درمل په معیاري او علمي بڼه تولید وي، د هوخست شرکت دی، چې د کابل په ښار کې د آلمان هېواد په مرسته جوړ شوی دی او تولید یې د لوړ کیفیت لرونکی دی.

که چېرته په هېواد کې د درملو جوړولو د صنعت د ودې او پرمختګ په برخه کې ډېره پاملرنه وشي، نو موږ به په راتلونکي کې په لوړ کیفیت سره د درملو جوړولو د لویو فابریکو خاوندان شو.

فعالیت

په ډلو کې د درملو د ډولونو په اړه خبرې اترې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- درمل تعریف کړئ؟

۲- کوم کورني شرکتونه د ښه کیفیت درمل تولید وي نومونه یې واخلئ.

۳- خلک د څه لپاره د طبي بوټو او مېوو څخه کار اخلي؟

کورنۍ دنده

په خپلو کتابچو کې د څو طبي بوټو نومونه ولیکئ.

د سمنټ جوړولو فابریکې

پوښتنه

ستاسو په آند، زموږ په هېواد کې، د سمنټ جوړولو څو فابریکې شتون لري؟

له سمنټو څخه، د کورونو، جوماتونو، فابریکو، ښوونځیو، پلونو، سړکونو او نوروځایونو په جوړولو کې کار اخیستل کیږي. دې صنعت زموږ په هېواد کې تر یوې اندازې پورې وده کړې ده او ښه کیفیت لري.

د غوري سمنټو فابریکه زموږ د هېواد له لویو فابریکو څخه ده چې د بغلان ولایت د پلخمري په ښار کې جوړه شوې ده. دا فابریکه په ۱۳۲۲هـ.ل. کال کې د پخوانۍ چکوسلواکیا د هېواد په تخنیکي او اقتصادي مرستې جوړه شوې ده او له سمنټو څخه یې زموږ د هېواد د ودانیو په جوړولو کې ګټه اخیستل کیږي.

د سمنټو د جوړولو دویمه فابریکه د پروان په ولایت کې د جبل السراج فابریکه ده د دې سمنټ، لکه د غوري سمنټو په څېر ښه کیفیت لري. د جبل السراج فابریکه په ۱۳۲۷ هـ.ل. کال په کار پیل وکړ. اوس د دې فابریکې کلني تولیدات شاوخوا د ۲۵ زره ټنو څخه پورته دي.

همدارنګه د خلکو د زیاتې اړتیا په خاطر په هرات او سمنګان کې هم د سمنټو فابریکې د جوړولو په حال کې دي. چې د دې نویو فابریکو په جوړولو سره به د سمنټو تولیدات نورهم زیات شي او زموږ د هېواد د اقتصادي ودې لامل به شي.

فعالیت

په ډلو کې د سمنټو څخه د ګټې اخستنې په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د غوري سمنټو فاریکه زموږ د هېواد په کوم ولایت کې موقعیت لري؟

۲- د غوري سمنټو فاریکه د کوم هېواد په مرسته جوړه شوې ده؟

۳- زموږ په هېواد کې د سمنټو د جوړولو څو فاربریکې شته دي؟

کورنۍ دنده

له سمنټو څخه د ګټې اخیستنې په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

ثقیله او خفیفه صنایع

پوښتنه

ستاسوپه فکر، درانده او سپک صنایع کوم دي؟

درانده صنایع، لکه: د اوسپنې د جوړېدلو کارخانه، درانده ماشینونه او کیمیاوي صنایع زیاتې پانګې اچونې ته اړتیا لري او د تولید بېلابېلا پړاوونه ترسره کوي.

زموږ په هېواد کې د دې صنعت یوازنۍ کارخانه په کابل کې د جنګلک فابریکه وه، چې د کارول شوو اوسپنو په ویلي کولو یې فلزي توکي، لکه: مېز، څوکۍ، چپرکټونه، لاسي کراچۍ، مېخونه، دروازې، آلمارۍ، د موټرو پرزې، سیخ ګول او داسې نور تولیدول. په دې وروستیو کې د هغې د جوړولو او بیارغونو کار جریان لري. همدارنګه په هېواد کې د کارول شویو فلزاتو د ویلي کولو نوې کارخانې فعالیت کوي چې د هېوادوالو د اړتیا وړ ډول ډول ګاډرونه تولیدوي. زموږ په هېواد کې د معدني سرشارو زیرمو په درلودو، په ځانګړې توګه د اوسپنې او مسو د یوشمېر معدنونو په شتون، د درنو صنایعو د ودې امکان شته دی.

خفیفه یا سپک صنایع: له هغو صنایعو څخه عبارت دي چې تولیدات یې کم وزن لري او لیږد یې آسان او په مستقیمه توګه د خرڅلاوو بازارونو ته وړل کیږي.

د هغې ښې بېلګې: د نساجي صنایع، د لرګیو صنایع او د هغې اړوند محصولات

د کاغذ صنایع او محصولات یې، د کورني توکو تولیدات او داسې نور دي. څرنګه چې زموږ هېواد یو زراعتي هېواد دی او د سپکو صنایعو ډېر اومه توکي (مواد) یې کرنیز او حیواني محصولات جوړوي، له همدې امله په هېواد کې د دې صنایعو د ودې لپاره ډېر امکانات شته.

فعالیت

په ډلو کې د درندو او سپکو صنایعو د محصولاتو د ډولونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- درانده صنایع تعریف کړئ؟

۲- سپک (خفیفه) صنایع تعریف کړئ؟

۳- په هېواد کې د درندو صنایعو څو کارخانې موجودې دي؟

کورنۍ دنده

د درندو او سپکو صنایعو په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

تور او رنګه فلزات

پوښتنه

ستاسو په آند، زموږ په هېواد کې له تورو او رنګه فلزاتو څخه څه ګټه اخېستل کېږي؟

تور فلزات

اوسپنه، چودن، پولاد او نور هغه فلزات چې تور یا تور ته ورته رنګ ولري د تورو فلزاتو په نامه یادیږي. د تورو فلزاتو صنعت د اوسپنې د راوېستلو، ویلي کولو، د فولادو د جوړولو تولید او د هغو له صنعتي کیدو څخه عبارت دی چې ډېره ګټه ورڅخه اخیستل کیږي.

او زموږ په هېواد کې د اوسپنې (۲۷) کانونه شته دي چې ترټولو مهم یې د بامیانو په ولایت کې د حاجیګک د اوسپنې کان دی. او اوسپنه یې هم د ښه جنسیت لرونکي او زیاتې زېرمې لري.

رنګه فلزات

هغه فلزات چې له تور رنګ څخه پرته بل رنګ ولري د رنګه فلزاتو په نامه یادیږي، لکه: مس، المونیم، سپین زر، سره زر، نِکل، قلعي، سُرب او داسې نور.

د رنګه فلزاتو صنعت

مس سوربخن فلز دی چې انسانانو د لرغونو زمانو راهیسې پېژانده او ګټه یې ورڅخه اخیسته، د مسو او المونیمو څخه په برښنایي ماشین الاتو او د برښنا د انرژۍ د انتقال لپاره کار اخیستل کیږي.

د سپينو او سرو زرو څخه د زيات ارزښت له امله د ګاڼو په جوړولو کې ګټه اخېستل کېږي، قلعي چې سپين رنګه فلز دی په صنعت کې ډېر کارول کېږي.

د هېواد ټټاران (مسګران) په ابتدايي وسايلو د هېواد والو د اړتيا وړ لوښي جوړوي او زرګران هم له سپينو او سرو زرو څخه ډول ډول ګاڼې جوړوي.

زموږ په هېواد کې د مسو، سروزرو، سپينو زرو، المونيمو او د نورو رنګه فلزاتو کانونه شته دي. د عينکو د مسو کان چې د لوګر په ولايت کې دی. د نړۍ له ښو او لويو کانونو څخه ګڼل کېږي.

زموږ هېواد د کانونو د شتون له پلوه شتمن او غني دي. د فلزاتو راېستنه او له هغو څخه ګټه اخېستنه د کارونو په رامنځ ته کېدو او د هېواد په اقتصادي پرمختګ کې ډېر رول لري.

فعاليت

په ډلو کې د تورو او رنګه فلزاتو د اهميت په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د هېواد د اوسپنې ترټولو لوی کان په کوم ولايت کې موقعيت لري؟

۲-زموږ په هېواد کې د رنګه فلزاتو کوم کانونه شته دي؟

۳- د عينکو د مسو کان په کوم ځای کې موقعيت لري؟

کورنۍ دنده

د فلزاتو د اقتصادي ارزښت په اړه خپلو کتابچو کې څو کرښې وليکئ.

ترکاڼي او حجاري

پوښتنه

ستاسو په آند، له ډبرو او لرګیو څخه په کومو برخو کې ګټه اخېستل کېږي؟

الف) ترکاڼي

هغه کسب دی چې له لرګیو څخه ښکلي وسایل لکه: صندوقونه، دروازې، کړکۍ، مېزونه، څوکۍ او داسې نور جوړوي. زموږ په هېواد کې د لرګیو صنعت له پخوا وختونو څخه دود دی. ترکاڼانو به له لرګیو څخه ډول ډول کړکۍ، ورونه (دروازې)، مېزونه، څوکۍ او داسې نور وسایل په بېلابېلو شکلونو او ډولونو سره جوړول. د نورستان ولایت د لرګیو څوکۍ، مېزونه، صندوقونه او کړکۍ ډېرې ښکلې او ارزښتناکې دي او تل د ګرځندویانو د پام وړ ګرځېدلې دي. په ختیځو او سوېلي ولایتونو کې ترکاڼان د کورونو او جوماتونو چتونه په بېلابېلو شکلونو سره ښکلي کوي چې د کورونو او جوماتونو ښکلا پرې زیاتېږي.

د دغه صنعت ودې او پراختیا ته د دولت په پاملرنه زموږ د خلکو لپاره د کارونو او بوختیاوو ښې آسانتیاوې برابرېږي او د هېواد اقتصاد پرې پورته ځي.

ب) حجاري

د زینتي وسایلو او لوښوجوړولو په موخه د ډبرو کېندلواو توګولو ته حجاري وایي. د حجارۍ صنعت زموږ په هېواد کې له پخوا څخه دود دی، د هېواد تکړه ډبر توړونکي د مرمرو او رخام له ډبرو څخه د کورونو او تعمیرونو لپاره ډول ډول زینتي ډبرې او بېلابېل لوښي لکه: پیاله، ګیلاس، چایجوش، میز او داسې نورجوړوي چې د هېواد په دننه او بهر کې د ښه بازار په درلودلو هنري او تاریخي اهمیت لري.

د حجارۍ فابریکې په جلال آباد، هلمند او هرات کې جوړې شوې دي چې له تولید څخه یې د هېواد په دننه کې ګټه اخېستل کېږي او بهر ته هم لېږدول کېږي.

فعالیت

په ډلو کې د ترکاڼۍ او حجارۍ صنعت په اړه خبرې اترې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- ترکاڼان له لرګیو څخه کوم شیان جوړوي؟

۲- د لرګیو په صنعت کې زموږ د هېواد کوم ولایتونه مشهور دي ؟

۳- ډبر توړونکي له ډبرو څخه کوم شیان جوړوي؟

کورنۍ دنده

په کوم ځای کې چې ژوند کوئ، د هغو شیانو نومونه چې له لرګیو څخه جوړېږي، په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

د څپرکي موخې:
- د سوداګرۍ په مفهوم پوه شي.
- د داخلي او بهرنۍ سوداګرۍ په اقتصادي اهمیت پوه شي او هغه یو له بله سره توپیرکړای شي.
- د هېواد د صادراتو او وارداتو په اړه توضیحات ورکړای شي.
- د سوداګرۍ او د هغه له اقتصادي اهمیت سره مینه پیدا کړي.

درې څلویښتم لوست

سوداګري

پوښتنه: ستاسو په فکر، سوداګري د یوه هېواد په اقتصاد کې څه رول لري؟

انسانان د خپلو اړتیاوو د پوره کولو لپاره دې ته اړ دي، هغه توکي چې خپله یې تولید کړې وي پر نورو وپلوري او د خپلې اړتیاوړ توکي له نورو څخه ترلاسه کړي، سوداګري بلل کېږي، او یا د ګټې په موخه د توکو اخیستلو او پلورولو ته سوداګري وایي.

سوداګري دوه ډوله ده، داخلي سوداګري او بهرنۍ سوداګري.

د هر هېواد پراختیا او پرمختګ د توکو په ډېر تولید پورې تړلی وي، څومره چې د هېواد صادرات ډېر وي، په هغه کچه بهرني اسعار (پیسې) هغه هېواد ته راوړل کېږي او پیسې یې ارزښت پیدا کوي او اقتصاد یې لوړېږي.

افغانستان داسې یو هېواد دی چې له وچې سره تړلی دی او له سمندرونو سره مستقیمه لار نه لري، خو سره له دې هم د نړۍ له زیاترو سوداګریزو بازارونو سره

اړیکې لري.

د افغانستان سوداګري په کرنیزو (زراعتي) محصولاتو، د څارویو په تولیداتو او لاسي صنایعو باندې ولاړه ده.

افغانستان هر کال ډېرې تازه او وچې مېوې، لکه: پسته، بادام، جلغوزې، ممیز او داسې نور پاکستان، هندوستان، اروپا او امریکا ته لېږي.

زموږ د هېواد صادراتي توکي د څارویو تولیدات، پوستکي، د قره قل پوستکي او کولمې جوړوي چې د اروپا او نورو هېوادونو بازارونو ته لېږدول کېږي. چې په پایله کې یې ډېر خارجي اسعار (پیسې) هېواد ته راځي او د هېواد د اقتصاد په پرمختګ کې مهم رول لري.

فعالیت

په ډلو کې د سوداګرۍ د ګټو په اړه په خپلو منځونو کې خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- سوداګري څه ته وایي؟

۲- زموږ د هېواد سوداګري په کومو شیانو ولاړه ده؟

۳- زموږ د هېواد تر ټولو ډېر صادراتي توکي کوم دي؟

کورنۍ دنده

د افغانستان د صادراتو په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

داخلي سوداګري

پوښتنه

ستاسو په آند، داخلي سوداګري د هېواد په اقتصادکې څه اهمیت لري؟

له یوې سیمې څخه بلې سیمې ته د ګټې اخېستنې په موخه د اضافي محصولاتو انتقالولو ته داخلي سوداګري وايي.

داخلي سوداګري نه یوازې ښارونه یو له بل سره نښلوي، بلکې د هېواد د بېلابېلو قومونو او قبايلو ترمنځ ټولنيزې، کلتوري او اقتصادي اړيکې هم ټينګوي او پراخوي.

سوداګر د کليو څخه ښارونو ته سوداګريز توکي لېږدوي او په مقابل کې د اړتيا وړ شيان د هېواد له لويو ښارونو څخه کليو او ولسواليو ته انتقالوي چې د دې فعاليت څخه سوداګران ګټه ترلاسه کوي او د خلکو اړتياوې هم پوره کوي.

په عمومي توګه د هېواد سوداګران صنعتي اومه توکي، مېوې، د لاسي صنايعو

تولیدات او څاروي په ښارونوکې پلوري او په بدل کې د خلکو د اړتیا وړ شیان اړوندو سیموته انتقالوي.

فعالیت

په ډلو کې د داخلي سوداګرۍ په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د کلیو او ښارونو د خلکو ترمنځ د داخلي سوداګرۍ رول بیان کړئ.

۲- داخلي سوداګري د کلیو او ښارونو ترمنځ کوم شیان انتقالوي؟

۳- ستاسو داستوګنې په سیمه کې کوم شیان پلورل او پېرودل کیږي؟ نوم یې واخلئ.

کورنۍ دنده

د داخلي سوداګرۍ په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې ولیکئ.

بهرنۍ سوداګري

پوښتنه

ستاسو په آند، بهرنۍ سوداګري څه اهميت لري؟

صادرات

نورو هېوادونو ته د خرڅلاو او يا د بدلېدو په موخه د کاليو او يا د توکو لېږدول صادرات دي. صادرات د هېواد د اقتصاد په وده او پراختيا کې ډېر اهميت لري، له دې کبله بايد د صنعتي توليداتو او زراعتي محصولاتو پراختيا او لوړوالي ته پاملرنه وشي، ترڅو زموږ د خلکو اړتياوې پوره او اضافي محصولات مو له هېواد څخه بهر ته صادر شي. هغه هېواد چې نورو هېوادونو ته ډېر کالي او توکي صادر وي، په هماغه کچه يې خپل اقتصاد لوړ يږي.

زموږ د هېواد صادرات دادي: پنبه، وچې او تازه مېوې، وړۍ، کُلمې، پوستکي د قره قل پوستکي او طبي نباتات لکه: زعفران، زيره، هنګ، شيرين بويا، د لاسي صنايعو محصولات، لکه: غالۍ او داسې نور، چې له صادرولو څخه يې زموږ هېواد ته بهرني اسعار را د ننه او د اقتصادي ودې لامل ګرځي.

واردات

زموږ هېواد کرنيز محصولات او صنعتي توليدات توليد وي، د دې لپاره چې زموږ د هېواد اقتصاد په کرنيزو محصولاتو، مال ساتنې او لاسي صنايعو ولاړ دی او صنعت يې ښه وده نه ده کړې چې د هېواد ټولې اړتياوې پوره کړي، نو له دې امله د اړتيا وړ توکي له نورو هېوادنو څخه واردېږي، لکه: نفت، ګيس(ګاز)، خوراکي توکي،

د ودانيو توکي، نقليه وسايط، درمل، د برښنا سامان آلات او داسې نور.

د دې لپاره چې د کاليو او توکو له وارد ولو څخه مخنيوی او يا تر يو بريده پورې هغه لږ کړو، نو بايد د خپل هېواد توليداتو او محصولاتو ته پاملرنه وکړو.

زموږ په هېواد کې د کښت او کرنې لپاره ځمکې شته چې د اوبو له زېرمو او زراعتي ماشينونو څخه په کار اخيستلو، کولای شو چې هغه کرنې او کښت ته چمتو او کرنيز محصولات اوچت کړو. په همدې توګه د کانونو او نفتو او ګيسو راوېستلو سره کولای شو، د هېواد صنعت ته پراختيا ورکړو، د هېواد کورنۍ اړتياوې حل او هم اضافي محصولات بهر ته وليږدوو.

فعاليت

په ډلو کې د لېږد او رالېږد (صادراتو او وارداتو) په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- د افغانستان ترټولو مهم صادراتي توکي کوم دي؟

٢- صادرات څه ته وايي؟

٣- د هېواد واردات څرنګه کمولای شو؟

کورنۍ دنده

په خپلو کتابچو کې د هغو شيانو نومونه وليکئ چې ستاسو له سيمې څخه بهر ته لېږدول کېږي.

زموږ د هېواد بندرونه

پوښتنه

کله د هېواد له کومې بندرخخه تېرشوي یاست؟

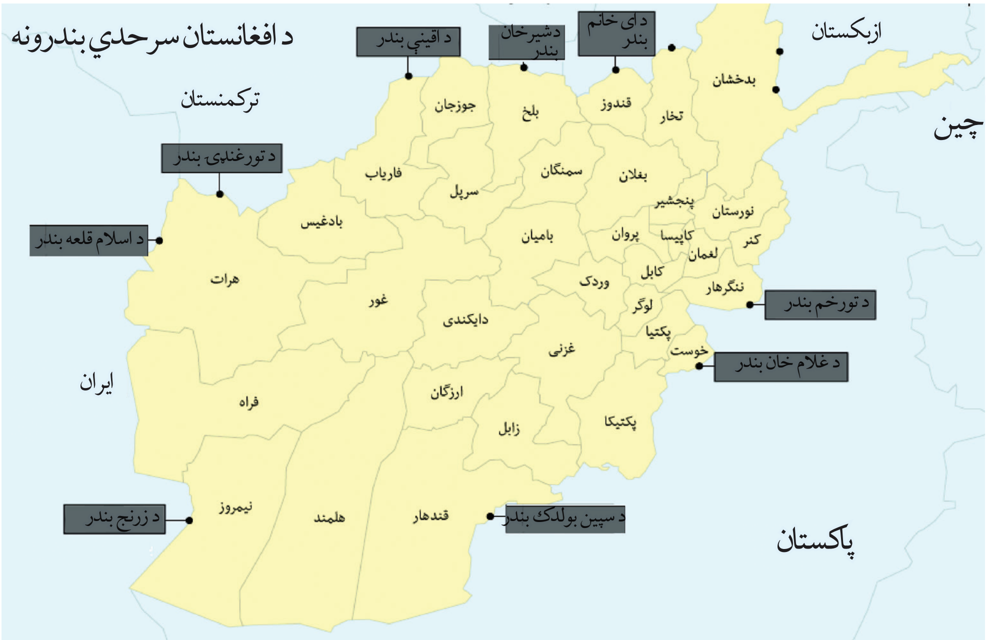

بندر د دوو هېوادونو ترمنځ هغه سرحدي نقطه ده چې د خلکو او د سوداګریزو مالونو تګ راتګ پکې ترسره کېږي.

هغه هېوادونه چې له سمندر سره نښتي دي، سمندري بندرونه لري. هغه هېوادونه چې له سمندر سره لاره نه لري، د وچې بندرونه لري. زموږ د هېواد مهم بندرونه دادي: حیرتان، دآقیني بندر، دآی خانم بندر، د شیرخان بندر، د تورغونډی‌بندر، د اسلام قلعه بندر، د زرنج بندر، د تورخم بندر، غلام خان او د سپین بولدک بندر.

د تورخم بندر: دا لویه سوداګریزه لاره ده، د افغانستان او پاکستان ترمنځ له ګڼې

ګوښې څخه ډکه سیمه ده چې د ډیورنډ د تحمیلي لیکې په اوږدو کې پرته ده.

د سپین بولدک بندر: دا بندر د کندهار ولایت په سویل کې د ډیورند د تحمیلي لیکې په اوږدو کې موقعیت لري او د افغانستان او پاکستان ترمنځ دویم لوی بندر دی.

د حیرتان بندر: د حیرتان بندر د بلخ ولایت په شمال، د افغانستان او ازبکستان ترمنځ پوله کې پروت دی، زموږ هېواد د منځنۍ آسیا له هېوادونو سره نښلوي او زموږ د هېواد د سوداګریزو بندرونو څخه یو مهم بندر شمېرل کېږي.

د تورغونډۍ بندر: دا بندر افغانستان له ترکمنستان چې د افغانستان او منځنۍ آسیا د هېوادونو تر منځ له مهمو سوداګرۍ لارو څخه ګڼل کېږي نښلوي.

د اسلام قلعه بندر: د افغانستان او ایران ترمنځ سرحدي سیمه ده چې د هرات ولایت لویدیځ لوري ته موقعیت لري.

د بندرونو شتون د یوه هېواد لپاره ډېر مهم او حیاتي دی، ځکه چې د دغې لارې څخه د خلکو او د سوداګریزو مالونو لیږد رالیږد ترسره کېږي. له بندرونو څخه لاس ته راغلي ګټه زموږ د هېواد د عوایدو مهمه برخه جوړوي.

فعالیت

په ډلو کې د هېواد د مهمو بندرونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د افغانستان د بندرونو نومونه واخلئ؟

۲- د تورغونډۍ د بندر په اړه معلومات ورکړئ؟

۳- د تورخم بندر زموږ هېواد له کوم هېواد سره نښلوي؟

کورنۍ دنده

د بندرونو د اقتصادي اهمیت په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

د څپرکي موخې:

- د سوداګرۍ په مفهوم پوه شي.
- د داخلي او بهرنۍ سوداګرۍ په اقتصادي اهمیت پوه شي او هغه یو له بله سره توپیرکړای شي.
- د هېواد د صادراتو او وارداتو په اړه توضیحات ورکړای شي.
- د سوداګرۍ او د هغه له اقتصادي اهمیت سره مینه پیدا کړي.

اوو څلوېښتم لوست

د ژوند چاپېریال

پوښتنه: ستاسو په آند، انسانان ولې د خپل ژوند چاپېریال د پاک ساتلو لپاره کوښښ کوي؟

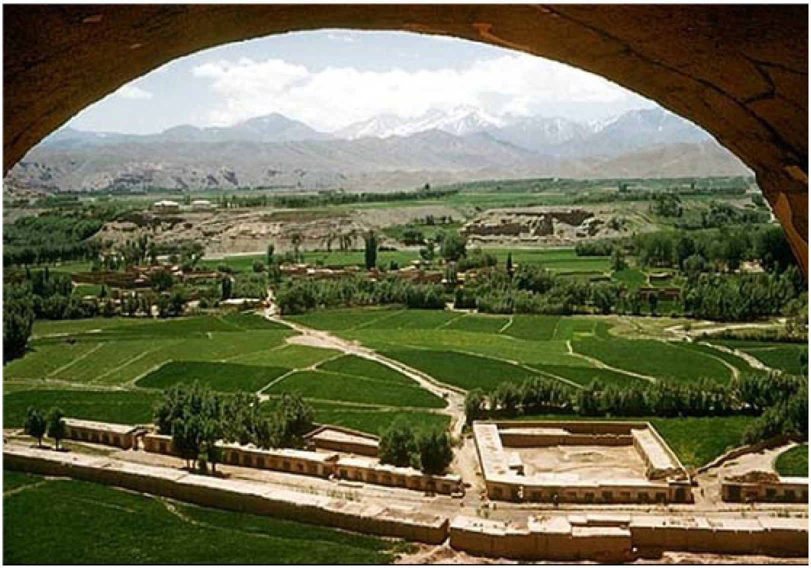

د ژوند د چاپېریال ساتل د اوسېدلو ځای د پاک او سمسور ساتلو په معنا دی.

د ژوند د چاپېریال ساتلو د روغ جسم او غوره ژوند لپاره ضروري دی.

فاضله توکي، لوګي، خځلې، خاورې او دوړې د ژوند د چاپېریال د ککړتیا او د ډول ډول ناروغیو لامل ګرځي. چې باید په ټاکلو او مناسبو ځایونو کې وغورځول شي.

کور، جومات، مدرسه، ښوونځی، لارې، د کرنې ځمکې، باغونه، د سیل ځایونه، ویالې، سیندونه، ځاګانې، کاریزونه، چینې او نور چې د ژوند چاپېریال جوړوي

باید پاک وساتل شي او د ونو او ځنګلونو له پرېکولو څخه یې ډډه وشي.

د کورنیو مشرانو او ښوونکو ته پکار ده چې زده کوونکو ته د ژوند د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه ګټورې لارښوونې وکړي.

نظافت د ایمان یوه برخه ده او مسلمانان باید پاک ژوند وکړي. افغانستان زموږ د ټولو ګډ کور دی. د هغه پاک او سمسور ساتل د هر وطن دوست افغان دنده ده.

فعالیت

په ډلو کې د ژوند د چاپېریال د پاک ساتلو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

١- د ژوند چاپېریال څه شی دی؟

٢- ناپاکه چاپېریال څه زیانونه لري؟

٣- کوم شیان د ژوند چاپېریال ککړوي؟

کورنۍ دنده

د ژوند د چاپېریال د ساتلو په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.

اقلیم

پوښتنه

آیا ویلای شئ چې ستاسو د استوګنځي هوا څرنګه ده؟

اقلیم، د هوا د حالاتو، لکه: تودوخې، اورښت، رطوبت او داسې نورو منځنی حد دی چې د ډېرشو کلونو څخه زیات په یوه سیمه کې تکرار شي.

د ځمکې د سیمو اقلیم د استوا د کرښې او د سمندر څخه له لرې والي او د بحر له سطحې سره د ارتفاعاتو د اختلاف له امله جلاجلا دي چې په لاندې ډول دي:

معتدله اقلیم

دغه اقلیم د کال په اوږدو کې بارانونه لري، هوایې نه ډېره توده او نه ډېره سړه وي.

قطبي اقلیم

د کال په اوږدو کې سوړ، وچ او کنګل وي.

غرني اقليم

د ارتفاع او لوړوالي له امله سوړ او واورې اوري.

صحرايي اقليم

د كال په اوږدو كې تود، وچ او لږ باران اوري.

نيمه صحرايي اقلم

اوړی يې تود، وچ او ژمی يې سوړ او واورين وي.

مديترانه يې اقليم

اوړی يې تود، وچ او ژمی يې معتدل او باراني وي. اقليمي سيمې د څارويو او نباتاتو د ودې لپاره مناسبې سيمې دي. په دې توګه د نباتاتو د ښه كښت او كر لپاره د هرې سيمې د اقليم پېژندل اړين دي.

فعاليت

په ډلو كې د اقليم د ځانګړتياوو په اړه په خپلو كې خبرې وكړئ.

ځواب وركړئ

١- اقليم تعريف كړئ؟

٢- د اقليمونو د ډولونو نومونه واخلئ؟

٣- د صحرايي اقليم هوا څرنګه ده؟

كورنۍ دنده

د خپلې سيمې د اقليم په اړه څو كرښې په خپلو كتابچو كې وليكئ.

د افغانستان اقليم

پوښتنه

څه فکر کوئ، چې ستاسو سيمه څه ډول اقليم لري؟

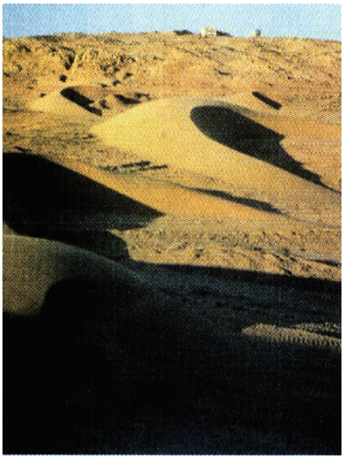

د صحرايي سيمه

مديترانه يي سيمه

زموږ غرنى هېواد چې د شمالي نيمي کرې په معتدله سيمه کې د استوا له کرښې او د هند له سمندره لرې پروت دى، چې لاندې اقليمونه لري:

۱- صحرايي اقليم

زموږ د هېواد سهيل لوېديځې سيمې، لکه: فراه، لشکرگاه او نيمروز، صحرايي اقليم لري چې هلته باران لږ اوري، ورځې تودې او شپې يې سړې وي.

۲- نيمه صحرايي اقليم

زموږ د هېواد شمالي ولايتونه نيمه صحرايي اقليم لري، يعنې دوبى يې تود، وچ او ژمى يې په نسبي توگه سوړ او واورين وي.

۳- غرنۍ اقليم

د هېواد غرنۍ سيمې د ارتفاع له امله سړه هوا لري او په لوړو سيمو کې يې تل په ژمي کې واورې اوري.

۴- مديترانه يي اقليم

د ننګرهار، کونړ او لغمان ولايتونه مديترانه يي اقليم لري. اوړی يې تود او وچ او ژمی يې معتدل او باراني وي. په دغو ولايتونو کې د نارنج، مالتې او ليمو ونې ښه حاصل ورکوي.

زموږ هېواد د بېلابېل اقليم د لرلو له امله د ډول ډول غلو او باغونو د روزلو وړتيا لري چې د هرې سيمې د اقليمي ځانګړتياوو په پام کې نيولو سره د هماغې سيمې د اقليم ځانګړي نباتات پکې کرل کېږي.

فعاليت

په ډلو کې د اقليمي ځانګړتياوو د ډولونو په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- د ننګرهار، کونړ او لغمان ولايتونه څه ډول اقليم لري؟

۲- زموږ د هېواد کومې سيمې صحرايي اقليم لري؟

۳- د نيمه صحرايي اقليم ځانګړتياوې بيان کړئ؟

کورنۍ دنده

د افغانستان د اقليم په اړه څو کرښې په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د برښنا تولید

پوښتنه

څه فکر کوئ، برښنا څرنګه تولید یږي؟

برښنا له هغه انرژۍ څخه عبارت ده چې د تودخې د رامنځته کېدو، روښنايي او د ماشينونو په کار اچولو او داسې نورو برخو کې له هغې څخه ګټه اخيستل کيږي.

افغانستان یو غرنی هېواد دی چې د غرونو څخه يې ډېر سيندونه سرچينه اخلي. هغه اوبه چې له غرنيو سيمو څخه هوارو سيمو ته راکوزيږي، د يوې قوې لرونکي دي چې خلکو له پخوا څخه تر نن پورې له هغو څخه ډول ډول ګټې اخيستي دي، د بېلګې په توګه: خلک د کرنې په برخه کې له اوبو څخه د ګټې اخيستلو سربېره د هغو له قوې څخه د ژرندو او پايکو په فعالولو او د توربينونو په نصبولو سره برښنا تولید او له هغې څخه په روښنايي، د ماشينونو

په کار اچولو او داسې نورو برخو کې گټه اخلي، تردې مهاله زموږ په هېواد کې د برښنا ډېر بندونه پرسیندونو ودان شوي دي چې مهم بندونه يې، د ماهيپر، نغلو، سروبي، درونټې، کجکې، جبل سراج ، پلخمري او د سلما بندونه دي چې د دې بندونو برښنا د هوايي او د ځمکې لاندې لينونو او کېبلونو په واسطه ښارونو او فابريکو ته لېږدول شوې ده.

زموږ په هېواد کې سربېره پر دې چې د اوبو له برښنا څخه کار اخلي، د لمر او باد له انرژۍ څخه هم برښنا ترلاسه کوي. حرارتي برښنا د طبيعي غازونو، نفتو او د ډبرو سکرو له انرژي څخه توليدوي. نن ورځ په نړۍ کې له هسته يي انرژۍ څخه هم زياته برښنا توليد وي.

فعاليت

په ډلو کې د برښنا د توليد په اړه خبرې وکړئ.

ځواب ورکړئ

۱- خلکو په پخوا وختونو کې د اوبو له قوې څخه څرنگه کار اخيسته؟

۲- له اوبو څخه ځنگه کار اخيستلای شو؟

۳- د سيند له اوبو څخه برښنا څرنگه ترلاسه کېږي؟

کورنۍ دنده

د خپل هېواد د برښنا د بندونو نومونه په خپلو کتابچو کې وليکئ.

د افغانستان کانونه او طبیعي زېرمې

پوښتنه

ستاسو په آند، د افغانستان مهم کانونه کوم دي؟

کان هغه ځای ته ویل کېږي چې په هغې کې د فلزاتو ډولونه او قیمتي ډبرې شتون لري.

افغانستان د ځمکنیو زېرمو او کانونو له امله شتمن هېواد دی. زموږ په هېواد کې کانونه او طبیعي زېرمې، لکه: سره زر، سپین زر، لاجورد، زمرد، جست، مس، د ډبرو سکاره، طبیعي گاز، نفت، مالگه، سلفر، گوگړ، گچ او داسې نور شتون لري.

د نفتو او طبیعي گازونو زېرمې د تخار، کندز، جوزجان، فاریاب، بادغیس، هرات، پکتیکا او نورو ولایتونو کې تثبیت شوي دي. همداراز د مسوکان د لوگر ولایت د عینکو په سیمه کې او د اوسپنې کان د بامیانو ولایت د حاجي

ګک په سیمه کې موقعیت لري.

له بده مرغه تراوسه پورې د ځمکې لاندې له زیاترو زېرمو څخه په ښه او فني ډول ګټه نه ده اخېستل شوې. د ډېرو سکاره چې د تودوخې لپاره ورڅخه کار اخیستل کېږي، د بغلان ولایت د کرکر او آشپشته له کانونو او د سمنګانو د دره صوف څخه او مالګه د تخار او هرات له نمکسار څخه لاسته راځي.

همدارنګه زینتي ډبرې، لکه: مرمر او رخام د غزني ولایت له جاغوري، ننګرهار، هلمند، کندهار، غوربند، میدان وردګ او په نورو سیمو کې په پریمانه توګه موندل کېږي.

د کاني زېرمو صحیح او فني استخراج پرته له دې چې خلکو ته د کار زمینه برابروي، زموږ د هېواد د اقتصاد په لوړوالي کې هم ډېر ارزښتناک رول لري.

فعالیت

په ډلو کې د طبیعي زېرمو او د کانونو د اهمیت په اړه خبرې وکړې.

ځواب ورکړئ

۱- زموږ د هېواد په کومو ولایتونو کې د نفت او ګازو زېرمې شتون لري؟

۲- د زینتي ډبرو نومونه واخلئ؟

۳- د ډبرو له سکرو څخه د څه لپاره کار اخیستل کېږي؟

کورنۍ دنده

د عینکو د مسو د کان په اړه په خپلو کتابچو کې څو کرښې ولیکئ.